

 Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Powrotność do przestępstwa skazanych,
którzy odbyli karę pozbawienia wolności
w Systemie Dozoru Elektronicznego (SDE)

dr hab. Paweł Ostaszewski
dr Joanna Klimczak
dr Justyna Włodarczyk-Madejska

 Analizy wymiaru sprawiedliwości
Warszawa 2024

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział 1. System Dozoru Elektronicznego w Polsce	12
Rozdział 2. Efektywność systemów dozoru elektronicznego w świetle badań kryminologicznych	17
2.1. Polskie badania dotyczące stosowania Systemu Dozoru Elektronicznego	19
2.2. Zagraniczne badania poświęcone efektywności dozoru elektronicznego	21
Rozdział 3. Metodologia badania	24
Rozdział 4. Powrotność do przestępstwa skazanych, którzy odbyli karę pozbawienia wolności w Systemie Dozoru Elektronicznego	28
4.1. Kluczowe skazanie	30
4.2. Uprzednia karalność	34
4.3. Powrotność do przestępstwa po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności w formie SDE albo w więzieniu	36
4.4. Analizy statystyczne powrotności do przestępstwa	41
Podsumowanie	47
Literatura cytowana	49

Wstęp

Celem opisywanego w tym opracowaniu projektu była ocena jednego z wymiarów efektywności Systemu Dozoru Elektronicznego (dalej: SDE) w Polsce, czyli poziomu powrotności do przestępstwa skazanych, którzy odbyli karę w tym systemie.

Projekt sytuuje się więc w ramach badań funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, czy szerzej polityki kryminalnej, a także polityki penitencjarnej, czyli wymierzania i wykonywania kary pozbawienia wolności w warunkach więzienia oraz w alternatywnej formie, którą jest dozór elektroniczny.

Barbara Stańdo-Kawecka zwraca uwagę, że:

„Obecnie w analizach polityki kryminalnej wskazuje się na to, że w cieniu szeroko dyskutowanego w literaturze naukowej zjawiska masowego uwięzienia od dłuższego czasu rozwija się masowe nadzorowanie przestępców w warunkach wolnościowych. Zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w Europie w ostatnich dekadach zwiększała się liczba sprawców, wobec których stosowano sankcje i środki polegające na pozostawieniu ich na wolności pod nadzorem organów probacyjnych lub innych podmiotów, a ponadto wydłużeniu uległ czas pozostawania pod nadzorem¹”.

Dozór elektroniczny czy inaczej monitoring elektroniczny jest coraz częściej i w coraz większej liczbie krajów stosowany jako forma odbywania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności czy też jako forma przedterminowego warunkowego zwolnienia z jednostek penitencjarnych. Jest to tzw. forma tylnego wyjścia (*back door*), stosowana m.in. w Polsce.

¹ B. Stańdo-Kawecka, *Dozór elektroniczny w wymiarze sprawiedliwości – wybrane problemy etyczne i praktyczne*, [w:] *W poszukiwaniu prawdy. Rozważania o prawie, historii i sprawiedliwości*, red. K. Banasik, A. Kargol, A. Kubiak-Cyrul, M.J. Lubelski, E. Plebanek, A. Strzelec, Kraków 2018, s. 654, zob. też przywołani przez autorkę: M.S. Phelps, *Mass Probation. Toward a More Robust Theory of State Variation in Punishment*, „*Punishment & Society*” 2017, vol. 19(1), s. 55 i n.; F. McNeill, K. Beyens, *Introduction. Studying Mass Supervision*, [w:] *Offender Supervision in Europe*, red. F. McNeill, K. Beyens, Basingstoke 2013.

System dozoru elektronicznego jest też w wielu krajach z powodzeniem stosowany jako forma wykonywania środka zapobiegawczego, czyli jako alternatywa do aresztu śledczego (*front door*)². W 2024 r. zostały rozpoczęte prace nad wprowadzeniem takiej formy wykonywania aresztu śledczego także w Polsce. Ponadto, w niektórych państwach monitoring elektroniczny jest też wykorzystywany jako rodzaj tzw. środka postpenalnego – czyli jako forma kontroli skazanego, po odbyciu przez niego orzeczonej kary. Systemy dozoru elektronicznego wprowadzane są również do nadzoru nad sprawcami nieletnimi³, a także nad migrantami⁴.

Przegląd badań nad efektywnością systemu dozoru elektronicznego wskazuje na raczej słabe potwierdzenie jego wpływu na obniżenie poziomu recydywy skazanych na karę pozbawienia wolności⁵. Problemem analiz porównawczych są jednak często odmienne formy organizacji tych systemów w różnych krajach. Generalnie badania takie wskazują, że kierowanie pod dozór elektroniczny skazanych, którzy odbyli już część kary w warunkach więzienia, nie podnosi ich recydywy (a czasem obniża), ogranicza koszty dla systemu wymiaru sprawiedliwości i przynosi pozytywne efekty dla samych skazanych. Jednoznaczne obniżenie recydywy dzięki elektronicznemu monitoringowi stosowanemu podczas warunkowego zwolnienia z więzienia, szczególnie w przypadku przestępców seksualnych, pokazuje zaś przegląd badań australijskich⁶.

Istotnym zjawiskiem, opisywanym w kontekście analiz dotyczących dozoru elektronicznego i jego roli jako alternatywy dla kary pozbawienia wolności, jest ryzyko tzw. poszerzania sieci (*net-widening*), czyli obejmowania tym systemem innych (dodatkowych) kategorii skazanych, od tych pierwotnie założonych. Chodzi tu np. o sytuację, gdy dozór elektroniczny miał w założeniu obejmować jedynie skazanych na karę bezwzględnego pozbawienia wolności, czyli być lżejszą formą wykonywania tej kary, ale możliwość orzeczenia go jako odrębnej sankcji albo nawet łatwość uzyskania zmiany na tę formę przed osadzeniem w więzieniu może doprowadzić do objęcia nim osób, wobec których w innych warunkach w ogóle nie orzeczono-

² Warto tu jednak zwrócić uwagę na istotne ograniczenie – w systemach wielu krajów, m.in. w Niemczech, tymczasowe aresztowanie może być nałożone jedynie na podejrzanego, co do którego zachodzi obawa, że będzie się ukrywał, czyli ma zapobiegać ewentualnej ucieczce. System dozoru elektronicznego zaś nie zapobiega przed ucieczką i ukrywaniem się, więc z prawnego punktu widzenia może nie być alternatywą dla aresztu. Por. np. F. Dünkel, C. Thiele, J. Treig, „You’ll never stand-alone”: *Electronic monitoring in Germany*, „European Journal of Probation” 2017, vol. 9(1), s. 28-45.

³ Por. np. M. Nellis, *The ‘Tracking’ Controversy: The Roots of Mentoring and Electronic Monitoring*, „Youth Justice” 2004, vol. 4(2).

⁴ M. Bhatia, *Racial surveillance and the mental health impacts of electronic monitoring on migrants*, „Race & Class” 2021, vol. 62(3), s. 18-36.

⁵ E. Villman, *Early release from prison with electronic monitoring: Hook for or hindrance to change?*, „Criminology & Criminal Justice” 2022, vol. 24(1) <https://doi.org/10.1177/17488958221080887>, s. 4; S.N. Andersen, K. Telle, *Better out than in? The effect on recidivism of replacing incarceration with electronic monitoring in Norway*, „European Journal of Criminology” 2019, vol. 19(1), s. 3-4.

⁶ K. Gelb, N. Stobbs, R. Hogg, *Community-Based Sentencing Orders and Parole. A Review of Literature and Evaluations across Jurisdictions*, Queensland University of Technology 2019, https://www.sentencingcouncil.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0003/615018/edited-final-literature-review.pdf (dostęp: 20.10.2024 r.).

no by kary bezwzględnej pozbawienia wolności, a np. jedynie karę ograniczenia wolności lub karę grzywny. A więc pojawia się pytanie, czy mając taką alternatywę, sądy sięgałyby po *de facto* surowszą sankcję – izolacyjną – motywując to sugestią, że przecież skazany może zawsze wnioskować o odbywanie tej kary w systemie dozoru elektronicznego. Utrudnia to niestety dodatkowo możliwość prowadzenia badań nad efektywnością tego środka i analiz porównawczych, szczególnie w oparciu o dane z rejestrów skazań.

Dozór elektroniczny jest tańszy od wykonywania kary pozbawienia wolności w więzieniu⁷. Jest to jeden z ważniejszych postulatów za jego stosowaniem, szczególnie w kontekście szukania efektywności, także efektywności kosztowej, wymiaru sprawiedliwości karnej⁸. Należy jednak zwrócić uwagę, że większość badań nad stosowaniem dozoru elektronicznego skupia się na jego potencjalnych negatywnych konsekwencjach – zarówno dla skazanych i ich dobrostanu, jak i dla całego systemu wymiaru sprawiedliwości oraz organizacji życia społecznego. Podkreślany jest jego inwigilacyjny i nadzorczy charakter, który może być emanacją tendencji do poszerzania zakresu kontroli nad społeczeństwem⁹. Warto mieć na uwadze też takie uwagi, analizując system dozoru elektronicznego jako niewątpliwie słuszną alternatywę dla mało efektywnej, kosztownej, a często nawet szkodliwej kary pozbawienia wolności wykonywanej w warunkach więziennych.

Trzeba jednak też od razu zwrócić uwagę, tak jak robią to Katharina Meuer i Gunda Woessner, na istotne braki podstaw teoretycznych projektów badawczych poświęconych efektywności tego środka, czyli teoretycznych założeń, dlaczego w ogóle poddanie skazanego nadzorowi z wykorzystaniem środków technicznych miałyby wpływać na jego postawy, decyzje i zachowania oraz empirycznych weryfikacji takich założeń¹⁰. Można wyróżnić siedem grup takich wyjaśnień teoretycznych.

Pierwszym z założeń jest to, że osoba poddana stałemu nadzorowi podnosi swoje poczucie ryzyka wykrycia w sytuacji popełnienia czynu karalnego, co w myśl teorii racjonalnego wyboru ograniczałoby jej przestępczość, gdyż będąc świadomą ryzyka wykrycia, unikałaby „złych zachowań”. Formułowane są jednak także głosy przeciwne, że dozór elektroniczny mniej niż inne kary wolnościowe zachęca do długoterminowej zmiany skazanego, gdyż jego funkcja oddziałująca ogranicza się jedynie do wzbudzenia strachu przed złamaniem jego warunków¹¹.

⁷ Por. np. A. Łukaszewicz, *Pobyt skazanego w domu wszystkim się opłaca*, „Rzeczpospolita” 11.01.2023 r., <https://www.rp.pl/prawo-karne/art37762531-pobyt-skazanego-w-domu-wszystkim-sie-oplaca> (dostęp: 20.10.2024 r.).

⁸ S.N. Andersen, K. Telle, *Better...*

⁹ Por. np. C.R. Berry, *Under surveillance: An actor network theory ethnography of users' experiences of electronic monitoring*, „European Journal of Criminology” 2021, vol. 18(6), s. 817–835; T. Daems, *Electronic Monitoring. Tagging Offenders in a Culture of Surveillance*, London 2020.

¹⁰ K. Meuer, G. Woessner, *Does electronic monitoring as a means of release preparation reduce subsequent recidivism? A randomized controlled trial in Germany*, „European Journal of Criminology” 2020, vol. 17(5), s. 563–584.

¹¹ D. Smith, *Electronic monitoring of offenders: The Scottish experience*, „Criminal Justice” 2001, vol. 1(2), s. 211.

Drugim założeniem, zgodnym z teorią zachowań rutynowych, jest zaś to, że uporządkowany plan dnia wynikający z rygorów dozoru elektronicznego ogranicza ryzyko popełnienia przestępstwa, bo osoba pod dozorem nie może przebywać w miejscach, w których mogłoby dojść do jej spotkania z dogodną ofiarą lub w miejscach pozbawionych mechanizmów kontroli. Natomiast po zakończeniu wykonywania kary w formie elektronicznego dozoru powinna mieć przyswojony nawyk częstszego przebywania w domu i rutynę dnia codziennego powstrzymującą przed potencjalnie ryzykownymi miejscami, osobami i sytuacjami. Teoria zachowań rutynowych może jednak przynosić też sugestię odwrotną – to właśnie przebywanie w społeczności lokalnej, kontakt z członkami rodziny i innymi osobami na wolności może podnosić ryzyko popełnienia przestępstwa na ich szkodę. W więzieniu takich „okazji” jest zdecydowanie mniej.

Trzecim wyjaśnieniem byłaby zaś internalizacja kontroli zewnętrznej wynikającej z warunków systemu dozoru elektronicznego – skazany powinien przejąć na siebie funkcje kontrolne, nawet kiedy dozór elektroniczny się zakończy. Wyjaśnienie to byłoby więc zgodne z koncepcją samokontroli, głoszącej, że przed popełnianiem przekroczeń prawa powstrzymuje umiejętność jednostki do kierowania swoim zachowaniem i powstrzymywania się od tych niepożądanych. Nabycie takich umiejętności przychodzi w toku nauki. W tym rozumieniu sytuacja bycia poddanym dozorowi elektronicznemu i zewnętrznej kontroli może ułatwiać nauczenie się takiego powstrzymywania się – tak jak skazany musiał przez okres dozoru powstrzymać się przed wychodzeniem z domu poza dozwolonymi godzinami i robienia tego, na co akurat miałby ochotę¹². Musiał też nauczyć się planować z wyprzedzeniem swoje działania i plan dnia oraz nabierał świadomości, że przekroczenie tego planu przyniesie negatywne konsekwencje¹³.

Czwarte wyjaśnienie, zgodne z koncepcjami kontroli społecznej, zakłada, że osoba pod dozorem elektronicznym nawiązuje i utrzymuje silniejsze więzi społeczne z rodziną i środowiskiem pracy oraz silniej angażuje się w związaną z tymi środowiskami pozytywną aktywność, co powstrzymuje przed schodzeniem na złą drogę. Wpływ ten może być szczególnie widoczny w porównaniu do osłabienia takich więzi, związanych z przebywaniem w więzieniu i ryzyka mogących zachodzić tam silniejszych kontaktów z podkulturą przestępczą. To z kolei kierowałoby nas na piątą grupę wyjaśnień wpływu dozoru elektronicznego na powrotność do przestępstwa, związaną z teoriami uczenia się zachowań przestępczych i podkultur przestępczych. Im mniej kontaktów z innymi przestępcami i członkami negatywnych grup rówieśniczych pozostających w środowisku jednostki, tym mniejsze ryzyko

¹² E. Shoham, S. Yehosha-Stern, R. Efodi, *Recidivism Among Licensed-Released Prisoners Who Participated in the EM Program in Israel*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2015, vol. 59(9).

¹³ L. Bartels, M. Martinovic, *Electronic monitoring: The experience in Australia*, „European Journal of Probation” 2017, vol. 9(1), s. 80-102.

recydywy. A bycie pod dozorem zakłada znaczne ograniczenia możliwości np. wspólnego przebywania lub „improwania” w grupach rówieśniczych. Ze skróceniem okresu pobytu w więzieniu, poza mniejszą liczbą kontaktów z innymi przestępcami, wiązałyby się też zmniejszony wpływ efektu prizonizacji¹⁴.

Większość badań dotyczących możliwego wpływu dozoru elektronicznego na ograniczenie recydywy za kluczową uznaje koncepcję odstraszenia (*deterrence theory*), którą w tym miejscu można krótko przedstawić jako szóstą z omawianych koncepcji. Wynika ona, podobnie jak pierwsze z przytaczanych wyjaśnień, z teorii racjonalnego wyboru i w największym skrócie polega na tym, że skazany, który doświadczył negatywnych konsekwencji swojego złego zachowania, w postaci istotnego ograniczenia swojej wolności w warunkach dozoru elektronicznego, będzie się starał unikać w przyszłości ponownego doświadczenia tych sytuacji, a przez to będzie unikał popełniania przestępstw. Należy jednak zwrócić uwagę, że wyjaśnienie to nie jest zbyt logicznie w kontekście alternatywnej roli dozoru elektronicznego, jaką odgrywa on w odniesieniu do surowszej sankcji bezwzględnego pozbawienia wolności. Bo przecież to więzienie, jako sankcja surowsza, powinno odstraszać bardziej, a zastosowanie dozoru elektronicznego oznacza właśnie obniżenie surowości sankcji, co w myśl tej koncepcji powinno właśnie odwrotnie – prowadzić do wzrostu recydywy¹⁵.

Siódma koncepcja teoretyczna rozpatrywana w badaniach nad efektywnością dozoru elektronicznego, związana jest z obszarem badań karier życiowych sprawców przestępstw i ich trajektorii życiowych. W tym kontekście prawo wnioskowania przez skazanego o możliwość odbycia kary pozbawienia wolności w formie dozoru elektronicznego i otrzymanie decyzji zgodnej z takim życzeniem może służyć jako katalizator poważnej zmiany w przestępczej trajektorii sprawcy (*hook for change*) i silniejszy czynnik powstrzymujący przed powrotem do przestępstwa. Co ciekawe, mechanizm ten jest obserwowany u starszych skazanych (powyżej 25 roku życia), co wiąże go z procesem wyrastania z przestępczości¹⁶.

Ostatnia grupa wyjaśnień efektywności dozoru elektronicznego, którą można wyróżnić, to czysto ekonomiczne opisy efektywności kosztowej tego systemu. Zgodnie z nimi skoro przy zdecydowanie niższych nakładach finansowych na utrzymanie skazanego w SDE w porównaniu z utrzymaniem go w więzieniu poziom recydywy nie jest wyższy, to już to wystarczy, by uznać system za efektywny. Oczywiście nie jest to żadne wyjaśnienie teoretyczne, ale zdecydowanie jest warte odnotowania.

Ważnym elementem badań nad stosowaniem dozoru elektronicznego (także w kontekście przywołanej wcześniej koncepcji odstraszenia, czyli najczęściej wykorzystywanej podstawy teoretycznej analiz wpływu stosowania dozoru elektronicznego na powrotność

¹⁴ K. Meuer, G. Woessner, *Does electronic...*, s. 563–584.

¹⁵ S.N. Andersen, K. Telle, *Better...*

¹⁶ S.N. Andersen, K. Telle, *Better...*

do przestępstwa), są tzw. udręki (*pains*) związane z odbywaniem kary w formie dozoru elektronicznego. Są one często analogiczne do udręk związanych z odbywaniem kary pozbawienia wolności w więzieniu, bo też koncepcja ta wywodzi się właśnie z badań penitencjarnych. Zalicza się do nich: ograniczenie autonomii jednostki, ograniczenie możliwości wykonywania pracy zarobkowej, ograniczenie możliwości utrzymywania relacji społecznych, rodzinnych i wykonywania obowiązków rodzinnych, szkody psychiczne (takie jak poczucie wstydu i ciągłe porównywanie swojej sytuacji do sytuacji innych osób na wolności, lęk przed powrotem do więzienia), szkody materialne (np. konieczność ponoszenia opłat za pozostawanie pod dozorem elektronicznym, niemożność podjęcia pracy ponad jeden etat), szkody fizyczne (nieodogodność noszenia niewygodnego nadajnika na kostce), szkody dla osób bliskich skazanego (np. konieczność dostosowania swojej aktywności i planów do wymogów dozoru)¹⁷.

Podkreślane są także takie negatywne dla skazanych czynniki związane z odbywaniem kary w tej formie, jak: uwięzienie w domu – konieczność wcześniejszego zaplanowania i uzyskania zgody na większość sytuacji opuszczenia domu, brak prywatności – stały kontakt z prowadzącymi nadzór, konieczność podporządkowania się wielu różnym zasadom i dodatkowym wymogom, konieczność ładowania urządzenia monitorującego, ograniczenie autonomii i godności rodziny nadzorowanego, wymogi ponoszenia nakładów finansowych związanych z nadzorem (np. na linię telefoniczną, opłaty sądowe za dozór), większe ryzyko ponownego uwięzienia związane z silniejszą kontrolą i licznymi, możliwymi do złamania zasadami, realizowanie czynności nadzorczych przez prywatne firmy nastawione na zysk¹⁸. Zestawiając jednak te udręki z klasycznymi deprivacjami wynikającymi z pobytu w więzieniu (*pains of imprisonment*), wydaje się, że system dozoru elektronicznego niweluje większość z nich, a „udręki” skazanych odbywających karę w SDE należałoby wiązać z niewątpliwie istotną i niezbędną cechą każdej kary kryminalnej, jaką jest jej dolegliwość.

Zarówno z uwagi na relatywnie długi okres stosowania w Polsce SDE, jak i na znaczną populację skazanych objętych tym systemem, celowe jest szerokie i wielozakresowe badanie jego skuteczności. Jednym ze wskaźników efektywności wykonywania kar jest poziom powrotności do przestępstwa skazanych. W tym celu, w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, podjęliśmy się pierwszego zakrojonego na tak szeroką skalę badania recydywy wśród skazanych, którzy odbywali karę w warunkach SDE.

Opracowanie składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym został pokrótce opisany polski System Dozoru Elektronicznego. Rozdział drugi stanowi przegląd polskich i zagranicznych

¹⁷ M. Richter, B. Ryser, U. Hostettler, *Punitiveness of electronic monitoring: Perception and experience of an alternative sanction*, „European Journal of Probation” 2021, vol. 13(3), s. 262–281.

¹⁸ K. Weisburd, V. Bhadha, M. Clauson, J. Elican, F. Kahn, K. Lawrenz, B. Pemberton, R. Ringler, J. Schaer, M. Sherman, S. Wohlsdorf, *Electronic Prisons: The Operation of Ankle Monitoring in the Criminal Legal System*, GW Legal Studies Research Paper 2021, No. 2021-41, <https://ssrn.com/abstract=3930296> (dostęp: 20.10.2024 r.).

badania poświęconych stosowaniu i efektywności dozoru elektronicznego. Trzeci omawia zaś metodologię przeprowadzonego na cele tego projektu badania powrotności do przestępstwa skazanych, którzy odbyli karę pozbawienia wolności w Systemie Dozoru Elektronicznego oraz grupy kontrolnej, a czwarty przedstawia wyniki tego badania.

Rozdział 1. System Dozoru Elektronicznego w Polsce

System Dozoru Elektronicznego to forma wykonywania kary pozbawienia wolności nieprzekraczającej 1 roku i 6 miesięcy, zarządzona na mocy zezwolenia sądu penitencjarnego (lub w przypadku krótszych kar komisji penitencjarnej), polegająca na obowiązku przebywania w konkretnym miejscu stałego pobytu (domu/mieszkaniu) w określonych godzinach w ciągu doby i w poszczególnych dniach tygodnia, obowiązku noszenia nadajnika (opaski na kostce lub nadgarstku) i wykonywania innych nałożonych obowiązków oraz udzielania wyjaśnień organom sądu. Sąd może udzielić zezwolenia na odbywania kary w tym systemie, gdy będzie to wystarczające do osiągnięcia celów kary, gdy względy bezpieczeństwa, stopień demoralizacji i inne okoliczności nie przemawiają za potrzebą osadzenia skazanego w zakładzie karnym oraz gdy skazany posiada miejsce stałego pobytu, które spełnia techniczne warunki instalacji urządzenia monitorującego. Skazany, wykonując karę w tym systemie, może pracować zawodowo, realizować obowiązki rodzinne i domowe, uczyć się, brać udział w praktykach religijnych, czy też np. brać udział w oddziaływaniach leczniczych czy terapeutycznych, co stanowi ważne elementy skutecznej resocjalizacji¹⁹.

System Dozoru Elektronicznego w Polsce został wprowadzony w 2009 r. na obszarze wybranych apelacji sądowych, a w pełnym wymiarze od 1.01.2012 r. – od początku jako sposób wykonywania kary pozbawienia wolności. W 2015 r. na krótki okres System Dozoru Elektronicznego stał się formą kary ograniczenia wolności²⁰, ale już w 2016 r. wrócił do pierwotnej formy. Dodatkowo

„system dozoru elektronicznego jest również stosowany w celu kontroli wykonywania środka karnego w postaci obowiązku przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w miejscu stałego pobytu oraz zakazu zbliżania się

¹⁹ E. Smolińska, System Dozoru Elektronicznego. Co to jest?, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/areszt-sledczy-w-warszawie-grochowie-system-dozoru-elektronicznego-co-to-jest> (dostęp: 20.10.2024 r.)

²⁰ Ustawa z 20.02.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 396).

do określonych osób. Stosuje się go także jako środek zabezpieczający w postaci elektronicznej kontroli miejsca pobytu”²¹.

By uzyskać zgodę sądu na odbywanie kary w tym systemie, skazany musi spełnić kilka wymagań: mieć stałe miejsce pobytu (dom, mieszkanie), które spełnia warunki techniczno-organizacyjne, pełnoletnie osoby z nim zamieszkujące muszą się zgodzić na instalację systemu, jego kara pozbawienia wolności musi wynosić maksymalnie 18 miesięcy (do 31.03.2020 r. było to 12 miesięcy), a cele kary muszą być spełnione²².

Wprowadzenie w Polsce systemu dozoru elektronicznego miało spełnić następujące cele: ograniczenie populacji więziennej, znalezienie nowatorskich środków skutecznej resocjalizacji skazanych alternatywnych dla kary pozbawienia wolności, wprowadzenie środka represji karnej o umiarkowanej surowości skierowanego na sprawców mniej poważnych przestępstw, który łączyłby funkcje retributywne i resocjalizacyjne kary z przygotowaniem skazanego do funkcjonowania na wolności, zwiększenie efektywności kosztowej karania, przybliżenie polskiego wymiaru sprawiedliwości karnej do zachodnich standardów i rozwiązań, obniżenie ogólnej represyjności reakcji prawnokarnej, poprawienie warunków i możliwości prowadzenia oddziaływań resocjalizacyjnych w więzieniach oraz ogólnych warunków odbywania kary pozbawienia wolności²³.

Łącznie zaś, do końca 2022 r. w formie SDE wykonano już 154 tys. orzeczeń kary pozbawienia wolności. Biuro Dozoru Elektronicznego Centralnego Zarządu Służby Więziennej (CZSW) określa efektywność systemu, rozumianą jako zakończenie orzeczonej w terminie (bez cofnięcia zgody i „powrotu” do więzienia) na 90%. System ten jest stale rozbudowywany, w 2022 r. jednocześnie w systemie mogło przebywać już 8000 osób²⁴, a w kolejnych latach planowana jest rozbudowa do 10 000. Co istotne, koszt utrzymania skazanego w warunkach SDE jest ponad pięciokrotnie niższy od kosztu utrzymania skazanego w więzieniu: „W 2021 r. średni miesięczny koszt odbywania kary w SDE wynosił 800 zł. Natomiast średni miesięczny koszt izolacji więziennej skazanego – 4150 zł”²⁵.

²¹ P. Sidor-Borek, P. Ostaszewski, *Funkcjonowanie dozoru elektronicznego w państwach europejskich w świetle danych European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*, [w:] *O wolność i prawo. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Rzeplińskiemu*, red. B. Błońska, Ł. Chojniak, B. Gruszczyńska, A. Kosyło, K. Witkowska-Rozpara, D. Woźniakowska-Fajst, Warszawa 2022, s. 988.

²² P. Sidor-Borek, P. Ostaszewski, *Funkcjonowanie...*, s. 988–989.

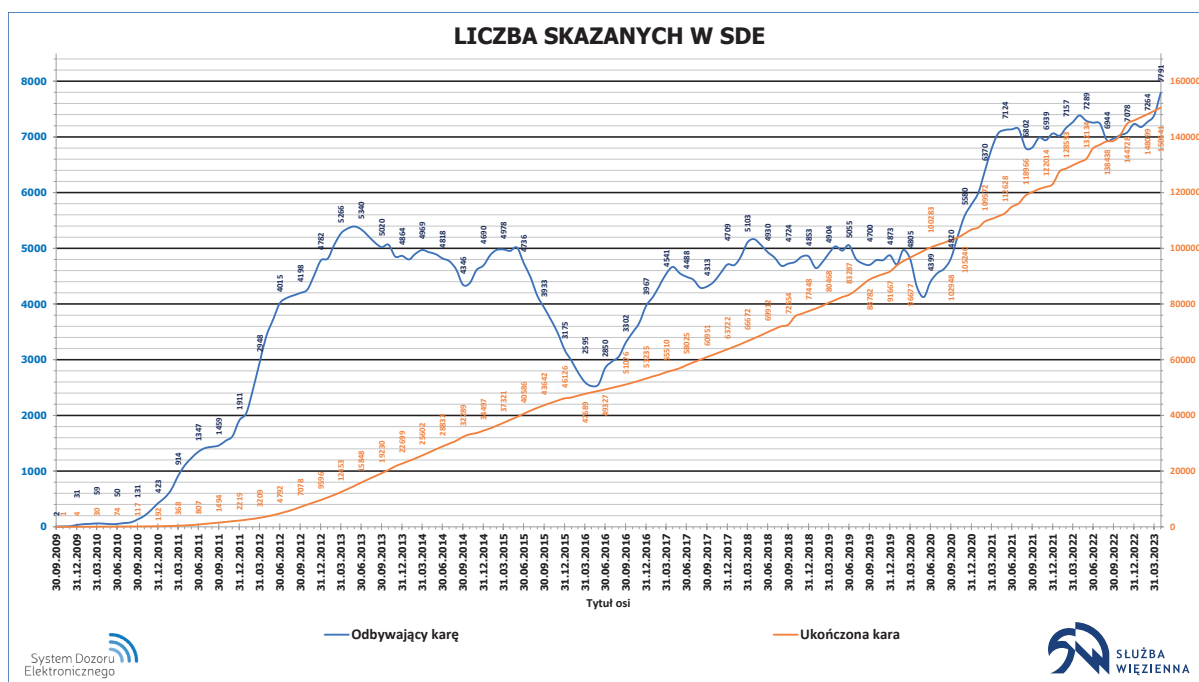
²³ M. Jankowski, A. Kotowski, S. Momot, A. Ważny, *Przyczyny niedostatecznego wykorzystania ustawy o dozorze elektronicznym*, Warszawa 2012, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Jankowski-Kotowski-Momot-Wa%C5%BCny-Doz%C3%B3r-elektr-2012.pdf> (dostęp: 20.10.2024 r.).

²⁴ Biuro Komunikacji i Promocji Ministerstwo Sprawiedliwości, *Sukces systemu dozoru elektronicznego nad skazanymi*, 31.01.2023, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/sukces-systemu-dozoru-elektronicznego-nad-skazanymi> (dostęp: 20.10.2024 r.).

²⁵ Biuro Komunikacji i Promocji Ministerstwo Sprawiedliwości, *Sukces...*

Niepokoi jednak fakt, że rozbudowa systemu SDE nie ma związku ze zmniejszaniem się populacji więziennej. W dniu 31.12.2022 r. w polskich więzieniach osadzonych było łącznie 71 228 osób i liczba ta pozostała w miarę stabilna od około 2015 r., po jej wyraźnym spadku od lat 2001–2013, kiedy to oscylowała wokół około 80 tys. Rok 2023 przyniósł jednak znaczny wzrost liczby osadzonych w zakładach karnych – 2.06.2023 r. było to już 78 016 osób²⁶. Wykres 1 ukazuje liczbę osób odbywających karę w systemie dozoru elektronicznego i tych, którzy karę tę ukończyli od jego uruchomienia w 2009 r. do 31.03.2023 r. Z kolei w tabeli 1 zawarte są dane o liczbie osób odbywających karę pozbawienia wolności w tym systemie na dzień 31.12. każdego roku, obok łącznej liczby osadzonych w polskich więzieniach (w tym samym dniu). Wskazują one na systematyczne zwiększanie się liczby osób pod dozorem elektronicznym i ich rosnący udział w populacji więziennej. Jednocześnie jednak wyraźnie widać, że wzrost liczby osób w SDE nie przekłada się na spadek populacji więziennej.

Wykres 1. Liczba skazanych w SDE w latach 2009–2022

Źródło: Biuro Dozoru Elektronicznego, Liczba skazanych w latach 2009–2022, <https://sw.gov.pl/assets/s/39/50/42/901107a810b1f58758280ff23cd292caa6011048.pdf> (dostęp: 20.10.2024 r.).

²⁶ Centralny Zarząd Służby Więziennej Biuro Informacji i Statystyki, Informacja o zaludnieniu zakładów karnych i aresztów śledczych w dniu 2.06.2023 r., <https://sw.gov.pl/assets/67/93/72/a3f0d1b623576f3378f3472d-20c3d2f987f3df72.pdf> (dostęp: 20.10.2024 r.).

Tabela 1. Liczba odbywających karę w SDE i liczba osadzonych w latach 2009–2023

Stan na dzień	Odbywający karę w SDE	Osadzeni w zakładach karnych	Stosunek liczby skazanych w SDE do łącznej liczby osadzonych i skazanych
31.12.2009	31	84 003	0,0%
31.12.2010	423	80 728	0,5%
31.12.2011	1911	81 382	2,3%
31.12.2012	4782	84 156	5,4%
31.12.2013	4864	78 994	5,8%
31.12.2014	4690	77 371	5,7%
31.12.2015	3175	70 836	4,3%
31.12.2016	3967	71 528	5,3%
31.12.2017	4709	73 822	6,0%
31.12.2018	4853	72 204	6,3%
31.12.2019	4873	74 130	6,2%
31.12.2020	5580	67 894	7,6%
31.12.2021	6939	71 874	8,8%
31.12.2022	7264	71 228	9,3%
31.12.2023	6465	73 822	8,1%

Źródło: Biuro Dozoru Elektronicznego, Liczba skazanych w latach 2009–2022, <https://sw.gov.pl/asset-s/39/50/42/901107a810b1f58758280ff23cd292caa6011048.pdf> (dostęp: 20.10.2024 r.) oraz Służba Więzienna, Statystyka roczna, <https://sw.gov.pl/strona/Statystyka> (dostęp: 7.06.2024 r.).

Wniosek o możliwość wykonywania kary pozbawienia wolności w warunkach SDE może złożyć sam skazany, jego adwokat bądź dyrektor zakładu karnego. Niemal wszystkie, bo 95% wniosków o udzielenie zezwolenia na odbycie przez skazanego kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego składa sam skazany lub jego obrońca, a jedynie 5% dyrektor zakładu karnego. Spośród tych wniosków (w 2021 r. było ich łącznie 55 239) uwzględnianych jest jedynie około 30%²⁷. Widać więc duże zainteresowanie skazanych odbywaniem kary w tym systemie i potencjalnie duże możliwości jego dalszej rozbudowy.

W danych z Krajowego Rejestru Karnego za 2020 r.²⁸ znajdziemy statystykę powrotności do przestępstwa mierzoną na dwa sposoby. Pierwszy obejmuje powrotność do przestępstwa osób dorosłych z wyrokiem I instancji uprawomocnionym w 2016 r. oraz po prawomocnym postanowieniu o udzieleniu zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego w 2016 r. Drugi sposób analizuje powrotność do przestępstwa osób

²⁷ Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwo Sprawiedliwości, *SDE – system dozoru elektronicznego w latach 2011–2021*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,52.html> (dostęp: 20.10.2024 r.)

²⁸ Ostatnie dostępne dane w trakcie pisania niniejszego raportu.

dorosłych opuszczających zakłady karne i areszty śledcze oraz po zakończeniu wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego w 2016 r.

Przyjrzymy się bliżej tej ostatniej analizie. Obliczenia w tym celu wykonano, biorąc pod uwagę datę popełnienia przestępstwa i uwzględniono wszystkie osoby, które od daty opuszczenia zakładu karnego albo aresztu śledczego w ciągu 5 lat ponownie popełniły przestępstwo co najmniej jeden raz.

Okazuje się, że spośród osób, które zakończyły w całości odbywanie kary pozbawienia wolności w zakładach karnych, na przestrzeni 5 lat blisko 41% z nich powróciło do przestępczości, podczas gdy spośród osób, które zakończyły wykonywanie tej kary w SDE, powróciło 32%. Najwyższa powrotność do przestępstwa jest w pierwszym roku po zakończeniu odbywania kary – blisko połowa skazanych, niezależnie od formy odbywania kary pozbawienia wolności (w zakładzie karnym albo SDE) czy sposobu zakończenia kary (warunkowe zwolnienie lub wykonanie w całości), popełniła kolejne przestępstwo w okresie pierwszych 12 miesięcy od wyjścia na wolność (zob. tabela 2).

Tabela 2. Powrotność do przestępstwa osób dorosłych opuszczających zakłady karne i areszty śledcze oraz po zakończeniu wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego w 2016 r. (odsetki)

	Razem kol. 2+3	Osoby, wobec których wystąpiło pierwsze		Osoby, wobec których zakończono wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego
		warunkowe zwolnienie	zakończenie wykonywania kary pozbawienia wolności w całości	
Osoby, które w ciągu 5-go roku poprzedzającego badanie (2016 r.) zakończyły wykonywanie kary pozbawienia wolności w całości albo zostały warunkowo zwolnione, i które ponownie powróciły do przestępstwa od momentu zakończenia wykonania pozbawienia wolności albo warunkowego zwolnienia w okresie 2016 ÷ 2020	39,5%	35,2%	40,7%	32,1%
Osoby, które ponownie powróciły do przestępstwa od momentu zakończenia wykonania pozbawienia wolności albo warunkowego zwolnienia w okresie:	1 roku	47,0%	50,2%	46,2%
	2 roku	27,9%	26,7%	28,2%
	3 roku	16,7%	15,5%	17,0%
	4 roku	7,6%	7,1%	7,7%
	5 roku	0,9%	0,6%	1,0%

Źródło: dane z Krajowego Rejestru Karnego (KRK) za 2020 rok, „Powrotność do przestępstwa osób dorosłych opuszczających zakłady karne i areszty śledcze oraz po zakończeniu wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego w 2016 r.”

Rozdział 2. Efektywność systemów dozoru elektronicznego w świetle badań kryminologicznych

Problematyka dozoru elektronicznego, jego surowości i efektywności stanowi współcześnie istotny przedmiot badań kryminologicznych. Marina Richter, Barbara Ryser i Ueli Hostettler w jednej z nowszych systematycznych metaanaliz tej problematyki zidentyfikowały około 230 artykułów naukowych poświęconych tej tematyce²⁹. Jak już sygnalizowaliśmy na wstępie, systematyczne przeglądy badań ilościowych prowadzonych w innych krajach i poświęconych efektywności systemów dozoru elektronicznego wskazują na brak silnego potwierdzenia efektu ograniczenia recydywy w wyniku stosowania takich systemów, a wiele prowadzonych w tym zakresie badań zostało ocenionych jako słabej jakości, na podstawie których nie można wyciągać daleko idących wniosków³⁰.

Barbara Stańdo-Kawecka przywołuje dane, według których elektroniczny monitoring jest stosowany w około 40 krajach i obejmuje około 250–300 tys. osób, z czego w samych Stanach Zjednoczonych około 100 tys. osób. Liczby te wydają się jednak niewielkie w porównaniu z szacowanymi rozmiarami światowej populacji więziennej (około 10 mln osób) i samej tej populacji w Stanach Zjednoczonych (około 2 mln osób) oraz z liczbami osób pod nadzorem organów probacyjnych³¹.

Paulina Sidor-Borek i Paweł Ostaszewski wskazują, że Polska jest jednym z europejskich liderów pod względem wielkości populacji więziennej oraz niekwestionowanym liderem, jeżeli chodzi o liczbę osób pod dozorem i nadzorem probacyjnymi. W 2015 r. pod takimi formami kontroli pozostawało w naszym kraju prawie 350 tys. osób, z czego ponad 300 tys. stanowiły osoby dorosłe, a niespełna 40 tys. nieletni. Polska była również w czołówce państw europejskich, jeżeli chodzi o liczby osób objętych dozorem elektronicznym. Większe populacje tych skazanych w 2015 r. miała tylko Francja i Turcja. Jednak porów-

²⁹ M. Richter, B. Ryser, U. Hostettler, *Punitiveness...*, s. 262–281.

³⁰ J. Belur, A. Thornton, L. Tompson, M. Manning, A. Sidebottom, K. Bowers, *A systematic review of the effectiveness of the electronic monitoring of offenders*, „Journal of Criminal Justice” 2020, nr 68.

³¹ B. Stańdo-Kawecka, *Dozór...*, s. 659.

nanie tych liczb do wielkości populacji więziennych i osób pozostających pod wszystkimi rodzajami dozorów i nadzorów probacyjnych skłoniło tych autorów do konstatacji, że „systemy dozoru elektronicznego stanowią realną alternatywę dla kary pozbawienia wolności ciągle jeszcze tylko w nielicznych krajach”, takich jak Norwegia czy Francja, ale raczej nie Polska³².

Peter Ibarra, Oren Gur i Edna Erez identyfikują trzy podstawowe modele dozoru elektronicznego, związane z rodzajem osadzenia tego dozoru w kontekście oddziaływań na skazanych: menedżersko-nadzorczy, represyjno-karzący i humanistyczno-rehabilitacyjny³³. Zagadnienie to rozwijają też Anthea Hucklesby, Kristel Beyens i Miranda Boone, analizując różnice między trzema systemami dozoru elektronicznego – w Anglii i Walii, Belgii i Holandii – pod kątem ich szczegółowo rozumianej represyjności, czy też inaczej szczelności (*tightness*). Używają do tej analizy pojęć: długość, szerokość, ciężar i głębokość (*length, breadth, weight and depth*) dozoru. Długość to czas przebywania pod dozorem. Głębokość jest rozumiana jako skala wpływu sankcji na codzienne funkcjonowanie skazanego. Ciężar to wpływ, jaki dozór elektroniczny ma mieć na psychikę skazanego i jego jakość życia. Szerokość zaś to poziom, w jakim SDE przenika całe życie skazanego, zaciera granice między jego życiem monitorowanym i niemonitorowanym oraz stopień wpływu dozoru także na inne osoby i przestrzenie niż sam skazany i jego dom. Surowość, czy inaczej szczelność systemu dozoru elektronicznego danego kraju, jest wypadkową tych czterech wymiarów³⁴. Autorki identyfikują kilka wskaźników surowości takich systemów. Podstawowy to współczynnik osób pozostających pod tym dozorem w danym kraju (na 100 tys. ludności). Bardziej dogłębne analizy systemów dozorów elektronicznych powinny jednak także uwzględniać takie wymiary, jak: rodzaj urządzeń monitorujących (np. nadajniki GPS lub nadajniki radiowe), intensywność (liczba godzin „aresztu domowego” dziennie, liczba i wielkość stref obowiązkowego przebywania i zakazu przebywania, współwystępowanie z innymi sankcjami i środkami oddziaływania), inwazyjność (liczba niezbędnych kontaktów skazanego z funkcjonariuszami sprawującymi nadzór) oraz zasady postępowania w przypadku niepoddania się rygorom i naruszenia zasad odbywania dozoru³⁵.

Uwzględnienie tych wszystkich wymiarów sprawia jednak, że prowadzenie porównań międzynarodowych w zakresie funkcjonowania i efektywności systemów dozoru elektronicznego staje się bardzo trudne i złożone, ale rzeczywiście dopiero uwzględnienie tych czynników będzie prowadzić do formułowania prawidłowych wniosków.

³² P. Sidor-Borek, P. Ostaszewski, *Funkcjonowanie...*, s. 985–1003.

³³ P.R. Ibarra, O.M. Gur, E. Erez, *Surveillance as casework: supervising domestic violence defendants with GPS technology*, „Crime, Law and Social Change” 2014, vol. 62(4), s. 417–444.

³⁴ A. Hucklesby, K. Beyens, M. Boone, *Comparing electronic monitoring regimes: Length, breadth, depth and weight equals tightness*, „Punishment & Society” 2021, vol. 23(1), s. 88–106.

³⁵ A. Hucklesby, K. Beyens, M. Boone, *Comparing...*, s. 88–106.

2.1. Polskie badania dotyczące stosowania Systemu Dozoru Elektronicznego

Pierwsze badania dotyczące stosowania Systemu Dozoru Elektronicznego w Polsce zostały przeprowadzone już w pierwszych latach jego funkcjonowania. Warto odnotować jest badanie Michała Jankowskiego, Artura Kotowskiego, Stanisława Momota i Andrzeja Ważnego dotyczące przyczyn negatywnych decyzji o zastosowaniu SDE w sprawach z drugiej połowy 2010 r. i pierwszej połowy 2011 r. ze wszystkich sądów okręgowych, w których wówczas funkcjonowała ta instytucja. Ważnym ustaleniem tego badania było to, że w zdecydowanej większości postępowania w zakresie wniosku o możliwość odbywania kary pozbawienia wolności w warunkach dozoru elektronicznego trwały dłużej od instrukcyjnego okresu 14 dni. Uzasadnieniem odmów było najczęściej: postrzeganie SDE jako niespełniającego w danym przypadku celów kary, stopień demoralizacji skazanego i jego zachowanie podczas odbywania kary, a także względy bezpieczeństwa oraz brak warunków technicznych do instalacji SDE³⁶.

Kolejne badanie aktowe spraw w zakresie wniosku o możliwość odbywania kary pozbawienia wolności w warunkach dozoru elektronicznego przeprowadził Kamil Mamak. Autor badał m.in. udział konkretnych rozstrzygnięć wśród pięciu sędziów krakowskiego sądu (autor badał tylko ten jeden sąd) i ustalił ciekawą dysproporcję – jeden z pięciu badanych sędziów zdecydowanie częściej odmawiał uwzględnienia wniosku, podczas gdy pozostali w większości przypadków do wniosków się przychylali. Jeżeli przydział spraw do poszczególnych sędziów był losowy, to należy zakładać, że na decyzje w tym zakresie może wyraźnie wpływać postawa lub przekonania sędziego rozstrzygającego sprawę. Autor wskazuje też na stosunkowo dużą nieskuteczność składanych wniosków, rozumianą jako liczbę wniosków pozostawionych bez rozpoznania lub bezskutecznych – także tych składanych przez profesjonalnych pełnomocników skazanych czy dyrektorów zakładów karnych³⁷.

Warto także przywołać badanie Zbigniewa Nowackiego – niedotyczące wprost zagadnienia efektywności Systemu Dozoru Elektronicznego, ale oceny tego systemu w oczach osób osadzonych w zakładach karnych³⁸ – oraz dwa badania przeprowadzone pod kierunkiem Tomasza Przesławskiego³⁹. Badania te analizują szczegółowo przyczyny uwzględniania

³⁶ M. Jankowski, A. Kotowski, S. Momot, A. Ważny, *Przyczyny...*

³⁷ K. Mamak, *Funkcjonowanie dozoru elektronicznego w świetle badań aktowych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, nr 2, s. 139 i n.

³⁸ Por. Z. Nowacki, *System dozoru elektronicznego w ocenie osadzonych w zakładach karnych*, „Resocjalizacja Polska” 2015, nr 10, s. 229 i n.

³⁹ Por. T. Przesławski (red.), M. Sopiński, E. Stachowska, *Analiza i oceny funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego w Polsce w latach 2013–2017*, Warszawa 2020; T. Przesławski, E. Stachowska, *Analiza i oceny funkcjonowania*

i odrzucania wniosków, ale nie podejmują tematu efektywności tego systemu, gdyż jako wskaźnik tej efektywności uznają tylko rosnące liczby skazanych, którzy odbyli karę w tym systemie, czyli w skrócie – system jest efektywny, bo funkcjonuje.

Bardzo ciekawe i ogromnie pracochłonne badanie przeprowadził Bartosz Kędziński⁴⁰, który badał powrotność do przestępstwa skazanych, wobec których orzeczono wykonanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Autor ustalił, że dozór elektroniczny był stosowany głównie wobec sprawców czterech rodzajów przestępstw: prowadzenia pojazdów w stanie nietrzeźwości, kradzieży, niealimentacji i oszustw. Jego wprowadzenie i stosowanie nie przełożyło się na ograniczenie populacji więziennej. Najważniejszym ustaleniem badania wydaje się być zaś wniosek, że dłuższy czas przebywania pod dozorem elektronicznym był związany z niższą powrotnością do przestępstwa, co może sygnalizować efektywność tego systemu. Niestety badanie to nie uwzględniało grupy kontrolnej, więc nie umożliwiło sprawdzenia rzeczywistej skali ograniczenia recydywy w wyniku jego zastosowania⁴¹.

Interesujące jest także badanie Agnieszki Lewickiej-Zelent dotyczące doświadczeń i poglądów więźniów, w przeszłości objętych i nieobjętych dozorem elektronicznym, na temat jego skuteczności. Przeprowadzono je na grupie 200 osób – po 100 objętych wcześniej SDE i nieobjętych tym systemem. Badani dostrzegali walory SDE, m.in. możliwość podjęcia lub kontynuowania pracy, utrzymania kontaktu z rodziną i naprawy swoich błędów w relacjach z nią, czy też możliwość naprawienia szkody pokrzywdzonemu i brak negatywnego wpływu innych skazanych, przy czym fakt wcześniejszego odbywania kary w tym systemie nie wpływał znacząco na te poglądy⁴². Autorka nie formułuje własnego wniosku o efektywności systemu, ale przytacza badania amerykańskiego *National Institute of Justice*⁴³, wskazujące, że dozór elektroniczny redukuje ryzyko recydywy o około 31%, oraz stanowisko generała Pawła Nasiłowskiego, który ocenia skuteczność systemu na 90% (jak już wcześniej wskazywano, przez nieskuteczność rozumie on udział uchylonych przez sądy postanowień i orzeczeń odbywania kar oraz środków karnych w systemie dozoru elektronicznego)⁴⁴.

systemu dozoru elektronicznego w Polsce w latach 2018–2019, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości 2021, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2021/05/IWS_Przeslawski-T.-Stachowska-E._Analiza-i-oceny-funkcjonowania-systemu-dozoru-elektronicznego.pdf (dostęp: 20.10.2024 r.).

⁴⁰ Por. B. Kędziński, *Efektywność systemu dozoru elektronicznego w Polsce w świetle badań empirycznych*, Gdańsk 2021.

⁴¹ B. Kędziński, *Efektywność...*

⁴² A. Lewicka-Zelent, *Doświadczenia i wyobrażenia osadzonych związane ze skutecznością dozoru elektronicznego*, „Resocjalizacja Polska” 2021, nr 22, s. 465–483.

⁴³ *Electronic Monitoring Reduces Recidivism*, U.S. Department of Justice, 2011, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/234460.pdf> (dostęp: 5.01.2021 r.).

⁴⁴ P. Nasiłowski, *System dozoru elektronicznego w praktyce*, „Na Wokandzie” 2016, nr 29.

2.2. Zagraniczne badania poświęcone efektywności dozoru elektronicznego

Jak już sygnalizowano, stosowanie i efektywność systemów dozoru elektronicznego w różnych krajach było przedmiotem licznych badań, nie zawsze jednak (co też już sygnalizowano) w pełni porównywalnych do systemu polskiego.

Badanie brytyjskie (Anglia i Walia) z 2001 r., przeprowadzone według planu analogicznego do planu badania przeprowadzonego w ramach niniejszego projektu, zakładało porównanie recydywy osób, które zostały zwolnione z więzienia pod dozór elektroniczny z grupą kontrolną niezwolnionych. Badanie nie wykazało żadnych różnic w poziomie powrotności do przestępstwa w obu tych grupach. Jednocześnie jednak sami skazani i członkowie ich rodzin wyrażali większą satysfakcję z tej formy odbywania kary. Większą szansę na orzeczenie dozoru elektronicznego miały kobiety⁴⁵. Warto dodać, że system dozoru elektronicznego w Anglii i Walii jest trochę odmienny od polskiego – umożliwia on kontrolę miejsca pobytu do 12 godzin na dobę przez maksymalnie 6 miesięcy, a zgoda skazanego na orzeczenie tego dozoru nie jest wymagana⁴⁶.

Inne brytyjskie analizy wskazują, że skazani odbywający karę w systemie dozoru elektronicznego wyraźnie postrzegają ograniczenie swojej wolności w ramach tego oddziaływania i związane z tym nawet znaczne niedogodności, ale też wyraźnie przedkładają je nad niedogodności związane z odbywaniem kary w więzieniu. Tym samym wydaje się, że kara odbywana w tym systemie wypełnia także funkcję represyjną. W Wielkiej Brytanii często poddanie monitoringowi elektronicznemu współwystępuje z nałożeniem innych zobowiązań probacyjnych albo kary pracy społecznie użytecznej (*community service*). W polskim systemie takie rozwiązania nie występują.

Szczegółowa analiza wpływu stosowania dozoru elektronicznego na skazanych w Anglii i Walii pokazała niejednoznaczne rezultaty. Na niektórych ze skazanych dozór ten wpływa powstrzymująco przed powrotnością do przestępstwa, dzięki zmniejszeniu ich antyspołecznego kapitału społecznego (w wyniku redukcji powiązań z sytuacjami, ludźmi, miejscami związanymi z popełnianiem przestępstw) oraz przez podnoszenie prospołecznego kapitału społecznego, związanego z relacjami rodzinnymi i zawodowymi. U niektórych jednak ta forma oddziaływania wpływała negatywnie na te prospołeczne czynniki – destabilizowała więzi rodzinne i pracownicze. Warto jednak podkreślić, że badanie to było realizowane metodą wywiadów, ich wnioski bazują więc jedynie na autodeklaracjach badanych i było prowadzone

⁴⁵ K. Dodgson, P. Goodwin, P. Howard, S. Llewellyn-Thomas, E. Mortimer, N. Russell, M. Weiner *Electronic Monitoring of Released Prisoners: An Evaluation of the Home Detention Curfew Scheme, 2001*, Home Office Research Study 222.

⁴⁶ M. Nellis, *Surveillance and Confinement: Explaining and Understanding The Experience of Electronically Monitored Curfews*, „European Journal of Probation” 2009, vol. 1(1), s. 44.

tylko wśród osób, które kontynuowały dozór – wykluczało zaś tych, którzy np. złamali jego zasady i wrócili do więzienia⁴⁷.

Efektywność dozoru elektronicznego badano również w Finlandii, m.in. na podstawie wyników wywiadów z więźniami zwolnionymi warunkowo pod koniec odbywanej kary i poddanimi dozorowi elektronicznemu. W tym kraju praktycznie wszyscy więźniowie są zwalniani warunkowo przed końcem kary, co stanowi element gradacyjnego systemu oddziaływania. System ten polega na tym, że skazany na karę bezwzględnego pozbawienia wolności zaczyna odbywać karę w więzieniu o charakterze zamkniętym, następnie przechodzi do więzienia otwartego, potem do systemu dozoru elektronicznego, następnie jest warunkowo zwalniany i ostatecznie zwalniany. Spośród tych warunkowo zwalnianych około 1/4 jest poddawanych dozorowi służby probacyjnej (*supervision*). Tak zwane wczesne zwolnienie i poddanie pod dozór elektroniczny obejmuje jedynie około 1/4 wszystkich osadzonych. Dozór jest nadzorowany przez służbę więzienną. W 2020 r. trwał on przeciętnie 97 dni. W przypadku złamania warunków wczesnego zwolnienia i dozoru elektronicznego skazany odbywa resztę kary w warunkach więzienia zamkniętego. Jako wskaźnik efektywności uznano brak uchylecia wczesnego zwolnienia i dozoru elektronicznego. Od 16% do 19% zwolnień było uchylanych – najczęściej z powodu używania alkoholu lub narkotyków⁴⁸.

Interesujące było także badanie niemieckie na losowo dobranych 137 skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w warunkach dozoru elektronicznego porównywanych do grupy kontrolnej skazanych odbywających karę w więzieniu. Analiza nie wykazała żadnej istotnej różnicy w poziomie recydywy w obu grupach. Także przeprowadzony przez autorki przegląd wcześniejszych badań poświęconych powrotności do przestępstwa po odbyciu kary w warunkach dozoru elektronicznego wskazywał na zasadniczy brak takiego efektu⁴⁹.

Z kolei badanie norweskie wykazało, że dozór elektroniczny obniża ryzyko recydywy w porównaniu do pobytu w więzieniu o około 30% w ciągu pierwszego roku po zwolnieniu. Co ciekawe jednak w kolejnych latach po zwolnieniu różnica ta się zmniejszała – po 2 i 3 latach od zwolnienia różnice między oboma grupami były już nieistotne statystycznie⁵⁰.

Badanie w Kalifornii w Stanach Zjednoczonych przeprowadzone na skazanych za przestępstwa seksualne wykazało brak różnic w recydywie i częstości łamania warunków próby między grupą badaną z zastosowanym monitoringiem elektronicznym z wykorzystaniem technologii GPS a grupą kontrolą – takimi samymi sprawcami, wobec których zastosowano

⁴⁷ A. Hucklesby, *Vehicles of desistance? The impact of electronically monitored curfew orders*, „Criminology & Criminal Justice” 2008, vol. 8(1), s. 51-71.

⁴⁸ E. Villman, *Early...*, s. 3-4.

⁴⁹ K. Meuer, G. Woessner, *Does electronic...*, s. 563-584.

⁵⁰ S.N. Andersen, K. Telle, *Better...*

jednak jedynie dozór kuratorski. Jednocześnie zaś koszty dozoru elektronicznego były wyższe od samego dozoru kuratorskiego⁵¹.

Z kolei badanie izraelskie potwierdza zdecydowanie niższy odsetek ponownych pobytów w więzieniu osób poddanych programowi wcześniejszego zwolnienia z odbywania kary pozbawienia wolności z zastosowaniem dozoru elektronicznego w porównaniu do skazanych, którzy resztę kary odbyli w więzieniu (42% do 15%)⁵². Jednak trzeba tu wyraźnie wskazać, że w badaniach opartych nie na losowo dobranych próbach, a rzeczywistych decyzjach sądowych będą występować istotne różnice między tymi porównywalnymi grupami. Wcześniej zwalniani będą postrzegani przez podejmujących decyzje o zwolnieniu jako „lepiej rokujący” i dlatego też będą zwalniani.

Częstą formą badań dotyczących funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego w poszczególnych krajach są wywiady pogłębione ze skazanymi pozostającymi pod takim dozorem i członkami ich rodzin. Pomimo zgłaszania dolegliwości związanych z taką formą odbywania kary, to jednak skazani wyraźnie przedkładają ją nad pobyt w więzieniu i widzą jej zdecydowane zalety⁵³.

Na zakończenie tego rozdziału warto jeszcze odnotować, że prowadzone były także badania skupione na funkcjonariuszach odpowiedzialnych za wykonywanie czynności nadzorczych w ramach dozoru elektronicznego i m.in. ich opiniach dotyczących skuteczności tego systemu⁵⁴.

Prowadzone badania nad funkcjonowaniem i efektywnością dozoru elektronicznego stosując często odmienne wskaźniki tej efektywności, są oparte na niewielkich próbach badawczych i nie wykazują jednoznacznie pozytywnego wpływu takiego dozoru na ograniczenie powrotności do przestępstwa. Zdecydowanie więc warto i należy prowadzić kolejne badania poświęcone temu zagadnieniu – w oparciu o ujednoliconą metodologię i duże próby badawcze. Taki cel przyświecał też naszemu projektowi opisanemu w kolejnych rozdziałach niniejszego raportu.

⁵¹ M.K. Omori, S.F. Turner, *Assessing the Cost of Electronically Monitoring High-Risk Sex Offenders*, „Crime & Delinquency” 2015, vol. 61(6), s. 873–894.

⁵² E. Shoham, S. Yehosha-Stern, R. Efodi, *Recidivism...*, s. 913–929.

⁵³ Por. np. A. Gibbs, D. King, *Home detention with electronic monitoring: The New Zealand experience*, „Criminal Justice” 2003, vol. 3(2), s. 199–211; Y.J. Hwang, P.L. Simpson, T.G. Butler, *Participant experiences of a post-release electronic monitoring program for domestic violence in New South Wales, Australia*, „Journal of Criminology” 2021, vol. 54(4), s. 482–500.

⁵⁴ A. Hucklesby, *The working life of electronic monitoring officers*, „Criminology & Criminal Justice” 2011, vol. 11(1), s. 59–76.

Rozdział 3. Metodologia badania

Celem badania przeprowadzonego w ramach niniejszego projektu była analiza efektywności kary wykonywanej w systemie dozoru elektronicznego, rozumianej jako wpływ zastosowania takiego dozoru na ograniczenie powrotności do przestępstwa. Analiza ta dotyczyła skazanych, którzy w okresie od 1.01.2018 r. do 31.12.2019 r. zakończyli odbywanie kary w tym systemie, oraz grupy kontrolnej skazanych, którzy w analogicznym okresie zostali skazani na karę bezwzględnego pozbawienia wolności nieprzekraczającą 12 miesięcy, czyli spełniali podstawowy warunek udzielenia zezwolenia na odbycie kary w SDE, a mimo to została wobec nich wykonana kara pozbawienia wolności w zakładach karnych. Opisywany tu jest pierwszy etap prowadzonej katamnezy – po 3 latach po zakończeniu odbywania kary.

W porozumieniu z Biurem Dozoru Elektronicznego i Centralnym Zarządem Służby Więziennej przygotowaliśmy bazę skazanych z grupy badanej i kontrolnej obejmującą łącznie 67 305 osób, z czego 21 425 osób w grupie badanej i 45 880 w kontrolnej. Następnie baza została przekazana do Krajowego Rejestru Karnego celem weryfikacji ponownej karalności skazanych. Krajowy Rejestr Karny przygotował karty karne dla całej badanej grupy w postaci elektronicznej (pliki PDF). Karty karne są wystandaryzowanymi dokumentami, w których znajdują się informacje o tym, czy dana osoba była skazana przez sąd, czy nie. A jeśli była, to znajdują się tam szczegółowe informacje, takie jak: data skazania i nazwa sądu, przed którym zapadł wyrok, kwalifikacja prawna czynu (czyli za co dana osoba została skazana), kara, jaką orzekł sąd i jej wymiar, oraz inne informacje o wykonaniu kary. Niestety pomimo wielokrotnych prób i próśb nie udało się nam uzyskać danych o ponownej karalności w postaci bazy danych. Sprawdzenie przez KRK tak dużej liczby osób i wygenerowanie dla każdej z nich osobnego dokumentu karty karnej było dla tej instytucji logistycznym wyzwaniem, które zajęło ponad pół roku – pierwszą grupę kart karnych otrzymaliśmy w grudniu 2021 r., a ostatnią – w lipcu 2022 r. Tym samym więc termin sprawdzenia ewentualnej ponownej karalności był bardzo zbliżony, ale nie był taki sam dla wszystkich badanych.

Uzyskane dane pozwoliły sprawdzić, jaka jest różnica pomiędzy poziomem recydywy skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w warunkach SDE a skazanych odbywających karę w zakładach karnych, jak również czym różnią się badane grupy pod względem m.in. takich zmiennych, jak: płeć, wiek w chwili skazania, rodzaj popełnianych przestępstw oraz rodzaj i wymiar orzekanych kar.

Należy od razu wskazać, że zastosowana metoda doboru badanych – oparta na rzeczywistych decyzjach sądów penitencjarnych o zastosowaniu SDE i całych populacjach tych skazanych – mogła niestety po części wpływać na uzyskane wyniki (tzw. *selection bias*). Skazani do grupy badanej i kontrolnej nie byli dobierali losowo, a co za tym idzie, mogli się od siebie różnić, gdyż wyrażenie zezwolenia (lub odmowa) na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego mogło być związane z formalnymi przesłankami do odmowy udzielenia zgody na odbycie kary w SDE, np. wcześniejszą karalnością lub cechami jego czynu (zgodę na dozór elektroniczny mogli, mówiąc kolokwialnie, dostawać „lepsi skazani”).

Ponadto, decydując się na analizę powrotności do przestępstwa na podstawie kart karnych, byliśmy zmuszeni przyjąć za pomiar tego zjawiska kolejne skazania, a nie kolejne popełnienie czynu. Analizowane przez nas dokumenty nie zawierają bowiem informacji o dacie popełnionego czynu przez sprawcę. Jedyne odniesienia stanowią daty kolejnych skazań. Jednakże podjęcie badania na podstawie kart karnych pozwala na weryfikację karalności dużej próby osób, a taką mieliśmy zamiar objąć naszym badaniem.

Z pozyskanych kart karnych musieliśmy wyodrębnić interesujące nas dane i przetworzyć je do postaci umożliwiającej prowadzenie analiz na tak dużych zbiorach danych. W celu tego przetworzenia w pierwszym kroku zdecydowaliśmy się na opracowanie i zamówienie specjalistycznego oprogramowania komputerowego. Zaletą oprogramowania jest możliwość jego ponownego wykorzystania przy kolejnych etapach badania powrotności do przestępstwa badanych skazanych. Niestety, ze względu na zbyt duże zróżnicowanie danych w analizowanych kartach karnych oraz liczne problemy techniczne napotkane przez wyłonionego w toku postępowania przetargowego wykonawcę oprogramowania, ostatecznie próba stworzenia programu komputerowego zakończyła się fiaskiem. Dlatego też w drugim kroku zdecydowaliśmy się na ręczne zakodowanie losowej próby 10 000 kart karnych (po 5000 z grupy badanej i kontrolnej). Liczebność tej próby wynikała z kosztów wynagrodzenia koderów oraz ustalonego wcześniej budżetu badania na zamówienie oprogramowania, którego nie mogliśmy przekroczyć.

Skazani zostali przypisani do dwóch kategorii:

- 1) „ZK” – sprawcy, którzy w latach 2018–2019 zostali zwolnieni z odbywania kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym, spełniali kryterium długości kary do wykonania jej w SDE (maksymalnie 12 miesięcy), ale mimo to nie odbywali jej w tym systemie;
- 2) „SDE” – sprawcy, którzy w latach 2018–2019 odbywali karę pozbawienia wolności w SDE.

Po zestawieniu dwóch baz przekazanych nam od Centralnego Zarządu Służby Więziennej (skazani „ZK”) i Biura Dozoru Elektronicznego (skazani „SDE”) okazało się, że zdarzają się przypadki osób widniejących w obu tych bazach. Wyodrębniliśmy te osoby i początkowo oznaczyliśmy je kodem „KW” – łącznie 1716 skazanych. Dla przejrzystości ostatecznych wyników postanowiliśmy jednak wyłączyć ich z dalszych analiz. Zatem łączna próba osób do badania, pomniejszona o skazanych powtarzających się w obu bazach, oraz pomniejszona o przypadki, w stosunku do których nie udało się pozyskać kart karnych, wyniosła 65 586 skazanych, z czego 44 162 skazanych „ZK” i 21 424 skazanych „SDE”.

Najważniejszym elementem kodowania danych z kart karnych była identyfikacja orzeczenia SDE lub kary kwalifikującej się do SDE, czyli skazania, które stanowiło podstawę prawną wykonywanej kary pozbawienia wolności w latach 2018–2019 w przekazanych nam bazach z CZSW i Biura SDE. Skazanie to nazwaliśmy operacyjnie „kluczowym skazaniem”. Po tej identyfikacji wszystkie skazania z karty karnej skazanego trzeba było podzielić na 3 grupy: 1) orzeczenie SDE/kary kwalifikującej do SDE („kluczowe skazanie”), 2) karalność przed orzeczeniem SDE/kary kwalifikującej do SDE, 3) karalność po orzeczeniu SDE/kary kwalifikującej do SDE.

Dla kategorii sprawców „SDE” jako „kluczowe skazanie” uznawaliśmy ostatecznie skazanie między 1.01.2018 r. a 31.12.2019 r., w którym w kolumnie karty karnej „Wykonanie kary, środków karnych, kompensacyjnych i zabezpieczających oraz przepadku” był zapis „udzielono zezwolenia na odbycie kary w systemie dozoru elektron.”. Dla kategorii „ZK” identyfikacja ta następowała po sygnaturze sprawy karnej, wskazanej w bazie przekazanej nam przez CZSW, czyli wykonywanego skazania z lat 2018–2019⁵⁵.

Jako „Karalność przed orzeczeniem SDE/kary kwalifikującej do SDE” kodowaliśmy wszystkie skazania przed zidentyfikowanym „Orzeczeniem SDE/kary kwalifikującej do SDE”. Jako „Karalność po orzeczeniu SDE/kary kwalifikującej do SDE” kodowaliśmy liczę skazań po zidentyfikowanym „Orzeczeniu SDE/kary kwalifikującej do SDE” i szczegóły dotyczące pierwszych pięciu z nich.

Ponieważ pojedyncze skazania mogły dotyczyć więcej niż jednego czynu, w badaniu jako jeden czyn identyfikowano pojedynczą kwalifikację prawną z każdego skazania.

Z każdej karty karnej badacze mieli za zadanie kodować w postaci odrębnych zmienionych następujące informacje: płeć skazanego, data skazania (dla każdego skazania), liczba popełnionych czynów poszczególnych rodzajów (liczba pojedynczych kwalifikacji), rodzaj orzeczonej kary (dla każdego skazania), wymiar kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania (dla każdego skazania, jeżeli występuje), czy orzeczona kara pozba-

⁵⁵ Dla grupy SDE nie było możliwości identyfikowania „kluczowego skazania” w kartach karnych po sygnaturze sprawy, ponieważ w bazie danych przekazanej nam z Biura SDE zgromadzone były wyłącznie sygnatury decyzji sądów o zgodzie na wykonanie kary w SDE, brakowało natomiast sygnatur spraw karnych.

wienia wolności z zawieszeniem wykonania została odwieszona (jeżeli występuje), wymiar kary bezwzględnego pozbawienia wolności (dla każdego skazania, jeżeli występuje), wymiar zastępczej kary pozbawienia wolności (dla każdego skazania, jeżeli występuje), liczba skazań przed orzeczeniem SDE/kary kwalifikującej do SDE, liczba czynów przed orzeczeniem SDE/kary kwalifikującej do SDE, data pierwszego skazania w karcie karnej, data ostatniego skazania przed orzeczeniem SDE/karą kwalifikującą do SDE (wydania orzeczenia), to czy skazany był na karę pozbawienia wolności przed orzeczeniem SDE/karą kwalifikującą do SDE, łączna liczba skazań po SDE/karze kwalifikującej do SDE.

Powołany zespół badaczy został przeszkolony, a następnie każdy badacz kodował karty karne w przygotowanej w tym celu bazie Excel. Następnie, gotowe dane zostały poddane analizie w programie statystycznym SPSS.

Rozdział 4. Powrotność do przestępstwa skazanych, którzy odbyli karę pozbawienia wolności w Systemie Dozoru Elektronicznego

Dla przypomnienia, badaniem objęliśmy dwie grupy skazanych – tych, którzy odbyli karę w SDE (próba badawcza – „SDE”), oraz skazanych, którzy odbyli podobną w wymiarze karę pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego (próba kontrolna – „ZK”). Próby zostały dobrane losowo z przekazanych nam baz danych z CZSW i Biura Dozoru Elektronicznego. Z każdej grupy wylosowaliśmy po 5000 skazanych. W trakcie analizy danych konieczne było jednak wyłączenie z badania kilku przypadków z próby SDE⁵⁶, wskutek czego liczyła ona pierwotnie 4994 skazanych.

Wbrew intuicji, karty karne nie muszą koniecznie zawierać wszystkich skazań orzeczonych wobec danego skazanego. Dzieje się tak np. na skutek zatarcia niektórych skazań. Dlatego pierwszym krokiem w analizie była weryfikacja, czy badany „figuruje” w rejestrze karnym. W próbie SDE figurowało w Rejestrze Karnym 4771 skazanych (96% badanych z tej grupy), a w próbie kontrolnej – 4687 skazanych (94%) (tabela 1).

Tabela 1. Figurowanie w Rejestrze Karnym

Czy skazany figuruje w Rejestrze Karnym?	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Nie	223	4,5	313	6,3
Tak	4771	95,5	4687	93,7
Ogółem	4994	100,0	5000	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Drugim krokiem badania było ustalenie w karcie karnej „kluczowego skazania”, a więc tego wyroku, którego zakończenie etapu wykonawczego stanowiło punkt odniesienia doboru do badania. Czyli odpowiednio – kary pozbawienia wolności w SDE albo w więzieniu zakończonej w latach 2018–2019. Ze wspomnianych wyżej przyczyn, nawet jeśli skazany

⁵⁶ Wyłączeni zostali skazani, którzy w warunkach SDE wykonywali środki zapobiegawcze, a nie odbywali karę pozbawienia wolności.

figurował w rejestrze karnym, nie zawsze w karcie karnej znajdowało się akurat to skazanie. Dlatego od ogółu skazanych, którzy figurowali w rejestrze, należało następnie odjąć te przypadki, w których brakowało w kartach kluczowego skazania – w próbie SDE było to 36 osób, natomiast w próbie ZK – 72. Wobec tego, dalsze analizowane dane odnosimy do pomniejszonych o te wartości prób – w próbie SDE dla 4735 skazanych, a w próbie ZK dla 4615 skazanych (łącznie 9350 osób). Innymi słowy, są to skazani, którzy figurowali w rejestrze karnym, a w ich kartach karnych znajdowało się skazanie stanowiące dla nas punkt odniesienia w badaniu, tzw. kluczowe skazanie.

Wśród wszystkich skazanych objętym badaniem byli głównie mężczyźni: 92% w próbie badawczej i 94% w próbie kontrolnej (tabela 2). Niemal wszyscy badani byli Polakami (97% w próbie SDE i 99% w próbie ZK). Wśród pozostałych narodowości znaleźli się obywatele Ukrainy (11 skazanych w próbie SDE i 38 w próbie ZK) oraz pojedyncze osoby z innych państw.

Tabela 2. Płeć badanych

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Mężczyzna	4365	92,2	4338	94,0
Kobieta	370	7,8	277	6,0
Ogółem	4735	100,0	4615	100,0

Źródło: opracowanie własne.

W dniu zakończenia odbywania kary SDE z kluczowego skazania badani mieli średnio 37 lat (mediana 35). Najmłodszy badany z tej grupy miał 18 lat w tym dniu, a najstarszy 79 lat. Badani z grupy kontrolnej byli nieco starsi w dniu zakończenia przez nich odbywania kary pozbawienia wolności z kluczowego skazania. Średnia wieku w tej grupie wyniosła 40 lat (mediana 39). Natomiast rozpiętość wieku była zbliżona do grupy badanej – najmłodszy sprawca w grupie kontrolnej miał 18 lat, a najstarszy 83 lata (tabela 3).

Tabela 3. Wiek badanych

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
18–24	627	13,2	422	9,1
25–39	2422	51,2	1951	42,3
40–59	1468	31,0	1898	41,1
60+	218	4,6	344	7,5
Ogółem	4735	100,0	4615	100,0

Źródło: opracowanie własne.

4.1. Kluczowe skazanie

Co może wydawać się zaskakujące, w kluczowym skazaniu, które – przypomnijmy – zostało ustalone na podstawie przekazanych nam baz danych ze Służby Więziennej i Biura SDE, stanowiących zbiory orzeczeń wykonanych przez te organy, kara pozbawienia wolności nie była najczęściej (a już na pewno nie jedynie) wymierzona przez sąd karą (por. tabela 4).

Sytuacja ta nie dziwi, biorąc pod uwagę częstość „odwieszania” warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności, a także zamian kar wolnościowych na zastępczą karę izolacyjną. Dlatego też, w kluczowych skazaniach, w których sąd orzekł inną karę niż bezwzględne pozbawienie wolności, dochodziło do wspomnianych wyżej modyfikacji, zakończonych bądź to wykonaniem kary pozbawienia wolności w formie SDE, bądź w warunkach więziennych.

Należy jednak zauważyć, że osoby z grupy badanej SDE częściej były skazywane na karę pozbawienia wolności (również w zawieszeniu) i zdecydowanie rzadziej na kary wolnościowe.

Tabela 4. Rodzaj kary w kluczowym skazaniu

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Kara pozbawienia wolności	2075	43,7	1457	31,6
Kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania	1074	22,7	871	18,9
Kara ograniczenia wolności	1196	25,3	1768	38,2
Grzywna	70	1,5	332	7,2
Kara mieszana (kara pozbawienia wolności i kara ograniczenia wolności)	320	6,8	187	4,1
Ogółem	4735	100,0	4615	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Maksymalny wymiar kary pozbawienia wolności orzeczony wobec badanych wynosił 12 miesięcy. W obu badanych próbach połowa sprawców została skazana na kary w wymiarze do 6 miesięcy – około 53% zarówno w próbie SDE, jak i w próbie ZK (tabela 5).

Tabela 5. Wymiar kary (gdy w „kluczowym skazaniu” orzeczono bezwzględną karę pozbawienia wolności lub karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania)

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Od 1 do 2 miesięcy	119	3,5	100	4,1
Od 3 do 4 miesięcy	577	16,8	464	19,1
Od 5 do 6 miesięcy	1106	32,3	721	29,6
Od 7 do 9 miesięcy	489	14,3	370	15,2

cd. tabeli 5

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Od 10 do 12 miesięcy	1134	33,1	777	32,0
Ogółem	3425	100,0	2432	100,0
Braki danych	44	-	83	

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy kart karnych wynika, że w co dziesiątym przypadku skazany, wobec którego sąd orzekł wykonanie kary w systemie dozoru elektronicznego, wrócił do zakładu karne-go (tabela 6). Nie znamy powodów takiej decyzji. Możemy jedynie przypuszczać, że zostały naruszone warunki odbywania kary w tym systemie.

Tabela 6. Czy było postanowienie o wykonaniu kary pozbawienia wolności w SDE?

	Próba SDE	
	N	%
Tak i wykonana w SDE	4245	89,7
Tak, ale następnie powrót do ZK	490	10,3
Ogółem	4735	100,0

Źródło: opracowanie własne.

W jednym orzeczeniu każdy badany mógł być skazany za więcej niż jeden czyn i każdy z nich był przez nas notowany (dlatego suma czynów z tabel 7 i 8 jest wyższa niż liczba badanych). Każdą kwalifikację prawną, o czym już wspomnieliśmy, liczyliśmy jako jeden czyn, stąd też ich liczba może być większa. Niektóre przestępstwa zostały popełnione np. w związku lub w zbiegu lub był to czyn ciągły.

Badani w obu grupach byli najczęściej skazywani w kluczowym skazaniu za trzy czyny: prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości (art. 178a k.k.), niealimentację (art. 209 k.k.) oraz kradzież (art. 278 k.k.). Te trzy czyny były powodem skazań dla 37% badanych z próby SDE i 39% badanych z grupy kontrolnej ZK. Wyniki te potwierdzają zatem ustalenia ze wcześniejszych badań wykonania SDE w Polsce⁵⁷.

Interesująca jest znacząca różnica w dwóch badanych próbach dotycząca przestępstwa znęcania się (art. 207 k.k.). W próbie kontrolnej 9% skazanych odpowiadało za ten czyn w kluczowym skazaniu, a tym samym było to czwarte w kolejności najczęściej popełniane przez nich przestępstwo. Natomiast w próbie badanej skazani, którzy odbywali karę w SDE,

⁵⁷ Por. B. Kędziński, *Efektywność systemu dozoru elektronicznego w Polsce w świetle badań empirycznych*, Gdańsk 2021.

odpowiadali za ten czyn trzykrotnie rzadziej (3% skazanych). Może to wynikać z jednej z przesłanek umożliwiających wykonywanie kary w SDE, którą jest wyrażenie zgody osób wspólnie zamieszkujących ze skazanym⁵⁸. W przypadku przestępstwa znęcania się możliwe i zrozumiałe jest to, że najbliższe osoby nie chcą takiej zgody wyrazić.

Jak kwalifikacje prawne badanych wyglądają na tle ogółu skazań w Polsce? Odpowiedź na to pytanie nie jest prosta, zważywszy na to, że orzeczenia kluczowego skazania zapadały na przestrzeni 20 lat (od 1999 r. do 2019 r.). Przyjmując za „Atlasem przestępczości w Polsce 6”⁵⁹ porównanie lat 2002 i 2018 jako punkt odniesienia, widoczne są pewne podobieństwa. Zarówno w 2002 r., jak i w 2018 r. najczęściej skazania zapadały za przestępstwa przeciwko mieniu (odpowiednio 33% i 27% skazań). W 2002 r. drugim najczęściej skazywanym czynem było przestępstwo drogowe w postaci art. 178a k.k. (32%), które także w 2018 r. zajmowało znaczące miejsce w strukturze skazań (16%). Co jednak ważne, na przestrzeni tych 2 lat znacząco wzrósł odsetek skazań za przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece – z około 9% w 2002 r. do 19% w 2018 r. Na ten wzrost bezpośrednio znaczenie miało zwiększenie liczby skazań za przestępstwo niealimentacji (art. 209 k.k.), który związany był bezpośrednio z nowelizacją tego przepisu w Kodeksie karnym w 2017 r.⁶⁰

Podsumowując, czyny, za jakie skazani byli badani w kluczowym skazaniu, wpisują się w ogólnopolską strukturę skazań. Dominujące w niej są czyny przeciwko mieniu, przestępstwo prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości, a także – w ostatnich latach – przestępstwo niealimentacji (tabele 7 i 8).

Tabela 7. Kwalifikacja karna w kluczowym skazaniu – próba badana „SDE”

	N	%
Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości (art. 178a k.k.)	1166	19,7
Niealimentacja (art. 209 k.k.)	584	9,8
Kradzież (art. 278 k.k.)	469	7,9
Oszustwo (art. 286 k.k.)	455	7,6
Inne przeciwko mieniu (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	448	7,5
Uszkodzenie ciała lub udział w bójce (art. 156 k.k., art. 157 k.k., art. 158 k.k., art. 159 k.k.)	382	6,4
Posiadanie narkotyków (art. 62, art. 62a, art. 62b upnark)	289	4,9
Niestosowanie się do orzeczonych środków karnych (art. 244 k.k.)	246	4,1

⁵⁸ Zgodnie z art. 43h § 3 k.k.w.: „Jeżeli skazany zamieszkuje wspólnie z inną osobą lub osobami pełnoletnimi, warunkiem rozpoczęcia dozoru stacjonarnego jest uprzednia pisemna zgoda tych osób złożona do sądu albo komisji penitencjarnej, obejmująca także umożliwienie podmiotowi dozoru przeprowadzanie czynności kontrolnych”.

⁵⁹ B. Gruszczyńska, M. Marczewski, A. Siemaszko, P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, J. Klimczak, *Atlas przestępczości w Polsce 6*, Warszawa 2021, s. 64.

⁶⁰ P. Ostaszewski, *Między przemocą ekonomiczną a karaniem za długi: kryminologiczne studium przestępstwa niealimentacji*, Warszawa 2022, s. 147.

cd. tabeli 7

	N	%
Kradzież z włamaniem (art. 279 k.k.)	228	3,8
Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego i przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości	223	3,7
Falszowanie dokumentów i inne przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów	214	3,6
Groźby i stalking oraz przeciwko czci i nietykalności cielesnej (art. 190 k.k., art. 190a k.k., art. 212 k.k., art. 216 k.k., art. 217 k.k., art. 217a k.k.)	187	3,1
Znęcanie się (art. 207 k.k.)	185	3,1
Inne z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	182	3,1
Przestępstwa rozbójnicze (art. 280 k.k., art. 281 k.k., art. 282 k.k.)	132	2,2
Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu	43	0,7
Inne przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	16	0,3
Zgwałcenie (art. 197 k.k., art. 198 k.k., art. 199 k.k.)	12	0,2
Seksualne wykorzystanie małoletniego (art. 200 k.k.)	7	0,1
Inne	486	8,2
OGÓŁEM	5954	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 8. Kwalifikacja prawna w kluczowym skazaniu – próba kontrolna „ZK”

	N	%
Niealimentacja (art. 209 k.k.)	769	13,8
Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości (art. 178a k.k.)	743	13,3
Kradzież (art. 278 k.k. lub art. 119 k.w.)	643	11,5
Znęcanie się (art. 207 k.k.)	482	8,6
Inne przeciwko mieniu (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	461	8,3
Oszustwo (art. 286 k.k.)	313	5,6
Uszkodzenie ciała lub udział w bójce (art. 156, 157, 158, 159 k.k.)	299	5,4
Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego i przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości	282	5,1
Groźby i stalking oraz przeciwko czci i nietykalności cielesnej (art. 190, 190a, 212, 216, 217, 217a k.k.)	264	4,7
Niestosowanie się do orzeczonych środków karnych (art. 244 k.k.)	205	3,7
Kradzież z włamaniem (art. 279 k.k.)	200	3,6
Falszowanie dokumentów i inne przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów	191	3,4
Posiadanie narkotyków (art. 62, 62a, 62b ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii)	169	3,0
Inne z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	111	2,0
Przestępstwa rozbójnicze (art. 280, 281, 282 k.k.)	78	1,4
Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu	40	0,7
Inne przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	13	0,2

cd. tabeli 8

	N	%
Zgwałcenie (art. 197, 198, 199 k.k.)	10	0,2
Seksualne wykorzystanie małoletniego (art. 200 k.k.)	7	0,1
Inne	303	5,4
OGÓŁEM	5583	100,0

Źródło: opracowanie własne.

4.2. Uprzednia karalność

Większość badanych z obu grup była skazywana wyrokami sądowymi przed orzeczonym kluczowym skazaniem. Należy jednak mieć w pamięci, że biorąc pod uwagę wiek naszych badanych (dla przypomnienia niektórzy mieli ponad 80 lat) oraz instytucję zatarcia skazania, do analiz dotyczących uprzedniej karalności należy podchodzić ostrożnie. Niektóre dane mogły już bowiem zostać usunięte z rejestru KRK.

W próbie badanej SDE kluczowe skazanie było pierwszym odnotowanym w karcie karnej orzeczeniem w przypadku 1571 skazanych, czyli co trzeciego (33%) z tej próby. Oznacza to, że większość (67%) miała za sobą przynajmniej jedno skazanie. Wśród nich ponad połowa (1748 – 55%) była skazana wcześniej na karę pozbawienia wolności. Rekordzista przed kluczowym orzeczeniem był skazany wcześniej 37 razy.

Podobnie wśród badanych z próby kontrolnej uprzednio karanych było 3082 osoby, czyli 67% badanej próby ZK. Większość z karanych uprzednio w tej grupie odbywała wcześniej karę pozbawienia wolności – 75% (2309 osób) (tabela 9). Widać więc, że skazani odbywający w kluczowym skazaniu karę w więzieniu częściej mieli za sobą już to doświadczenie w porównaniu z grupą badaną SDE. Największą liczbę skazań przed kluczowym skazaniem w tej grupie miał skazany uprzednio 26 razy.

Tabela 9. Czy kluczowe skazanie było pierwszym skazaniem (odnotowanym w karcie karnej)?

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Pierwszy raz karani	1571	33,2	1533	33,2
Uprzednio karani	3164	66,8	3082	66,8
Ogółem	4735	100,0	4615	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Badani nie różnili się znacząco w obu grupach pod względem czynów, za które byli karani przed kluczowym skazaniem (tabela 10 i 11). Zarówno skazani w grupie SDE, jak i ZK

najczęściej byli karani uprzednio za prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości (art. 178a k.k.) oraz przestępstwa przeciwko mieniu – głównie kradzieże, kradzieże z włamaniem, a także inne z tej grupy przestępstw (np. zniszczenie mienia). Często popełnianym czynem w przeszłości było także uszkodzenie ciała lub udział w bójce.

Tabela 10. Uprzednia karalność – za jakie czyny – próba SDE

	N	%
Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości (art. 178a k.k.)	1089	12,1
Kradzież (art. 278 k.k.)	1052	11,8
Inne przeciwko mieniu (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	878	9,9
Kradzież z włamaniem (art. 279 k.k.)	636	7,1
Uszkodzenie ciała lub udział w bójce (art. 156, 157, 158, 159 k.k.)	582	6,5
Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego i przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości	525	5,9
Niealimentacja (art. 209 k.k.)	484	5,4
Niestosowanie się do orzeczonych środków karnych (art. 244 k.k.)	443	5,0
Groźby i stalking oraz przeciwko czci i nietykalności cielesnej (art. 190, 190a, 212, 216, 217, 217a k.k.)	428	4,8
Oszustwo (art. 286 k.k.)	424	4,8
Fałszowanie dokumentów i inne przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów	418	4,7
Znęcanie się (art. 207 k.k.)	412	4,6
Przestępstwa rozbójnicze (art. 280, 281, 282 k.k.)	405	4,6
Posiadanie narkotyków (art. 62, 62a, 62b ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii)	228	2,6
Inne z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	172	1,9
Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu	85	1,0
Zgwałcenie (art. 197, 198, 199 k.k.)	51	0,6
Inne przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	44	0,5
Seksualne wykorzystanie małoletniego (art. 200 k.k.)	18	0,2
Zabójstwo (art. 148 k.k.)	14	0,2
Inne	512	5,8
OGÓŁEM	8900	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 11. Uprzednia karalność – za jakie czyny – próba ZK

	N	%
Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości (art. 178a k.k.)	1344	17,4
Kradzież (art. 278 k.k.)	712	9,2
Inne przeciwko mieniu (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	693	8,9
Uszkodzenie ciała lub udział w bójce (art. 156, 157, 158, 159 k.k.)	491	6,3

cd. tabeli 11

	N	%
Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego i przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości	445	5,7
Kradzież z włamaniem (art. 279 k.k.)	433	5,6
Niestosowanie się do orzeczonych środków karnych (art. 244 k.k.)	431	5,6
Oszustwo (art. 286 k.k.)	430	5,5
Falszowanie dokumentów i inne przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów	361	4,7
Niealimentacja (art. 209 k.k.)	351	4,5
Posiadanie narkotyków (art. 62, 62a, 62b ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii)	335	4,3
Groźby i stalking oraz przeciwko czci i nietykalności cielesnej (art. 190, 190a, 212, 216, 217, 217a k.k.)	312	4,0
Przestępstwa rozbójnicze (art. 280, 281, 282 k.k.)	279	3,6
Inne z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	219	2,8
Znęcanie się (art. 207 k.k.)	173	2,2
Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu	81	1,0
Inne przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (<i>niż wymienione w tabeli</i>)	28	0,4
Zgwałcenie (art. 197, 198, 199 k.k.)	24	0,3
Seksualne wykorzystanie małoletniego (art. 200 k.k.)	16	0,2
Zabójstwo (art. 148 k.k.)	8	0,1
Inne	597	7,7
OGÓŁEM	7763	100,0

Źródło: opracowanie własne.

4.3. Powrotność do przestępstwa po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności w formie SDE albo w więzieniu

Celem niniejszego badania było porównanie powrotności do przestępstwa wśród skazanych, którzy odbyli karę pozbawienia wolności w formie SDE i (podobną w wymiarze karę) w więzieniu. Takie podejście metodologiczne umożliwia w miarę równomierne zmierzenie liczby ponownych skazań w jednolitym okresie 3 lat od zakończenia kary. Jednocześnie, chodziło o porównanie karalności skazanych po „wyjściu” z diametralnie różnych form wykonywania kary pozbawienia wolności, a tym samym próbę odpowiedzi na pytanie, czy jej wykonanie w warunkach SDE może przyczynić się do lepszej reintegracji ze społeczeństwem niż po wyjściu z zakładu karnego. Oczywiście, tak przyjęty pomiar recydywy może napotykać pewne błędy – np. w sytuacji, gdy skazany po zakończeniu odbywania kary zostaje wprowadznie ponownie skazany, jednak za czyn popełniony o wiele wcześniej (jeszcze przed odbywaniem kary albo w jej trakcie). Czy można wtedy mówić o recydywie? Niemniej naszym zdaniem mogą to być

wyjątki i *de facto* jednak kolejne skazania. Dopuszczając takie wyjątki, zyskujemy natomiast klarowną sytuację odnośnie do długości czasu objętego katamnezą. Opozycyjna metoda mierzenia recydywy opiera się bowiem na pomiarze od daty skazania na daną karę (takie statystyki przygotowuje Ministerstwo Sprawiedliwości). W tej metodologii problematyczne staje się jednak to, ile lat obejmujemy weryfikacją. Bowiem skazani objęci naszym badaniem, którzy odbywali karę w latach 2018–2019, nierzadko byli skazani o wiele lat wcześniej (a dokładnie na przestrzeni 20 lat, licząc od 1999 r.). W efekcie, pomiar powrotności do przestępstwa dla jednego skazanego mógłby liczyć kilka, a dla innego kilkanaście lat lub więcej.

Dla przykładu, najstarszym kluczowym skazaniem, skutkującym odbywaniem kary pozbawienia wolności w latach 2018–2019, był wyrok z 1999 r. (przypadek 30433/K). Sprawca ten został skazany 15.04.1999 r. (wyrok uprawomocniony 5.05.1999 r.) z art. 209 § 1 k.k. na 6 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata. Postanowieniem sądu z 3.07.2002 r. zarządzono wykonanie warunkowo zawieszanej kary. Następna informacja w karcie karnej skazanego dotyczy zakończenia odbywania kary 4.08.2019 r. Nie był później – zarówno po omawianym wyroku, jak i po zakończeniu wykonywania kary – ani razu karany ponownie. Zatem w przypadku tego skazanego okres pomiaru powrotności do przestępstwa liczony od daty skazania do 2022 r. wynosiłby 23 lata.

Przejdźmy zatem do wyników pomiaru recydywy (ponownych skazań) po zakończeniu kary przez skazanych. Powrotność do przestępstwa w obu badanych próbach nie różni się między sobą znacząco (tabela 12). Co trzeci skazany, który odbył karę w SDE (33%), oraz 40% skazanych po wyjściu z więzienia zostało ponownie skazanych przez sąd. Najczęściej było to jedno skazanie – w 66% ponownie skazanych z próby SDE i 56% skazanych ponownie z grupy ZK. Skazany, który najliczniej wystąpił ponownie przed sądem, należał do próby badanej SDE – w trakcie 3-letniej katamnezy został skazany aż 60 razy⁶¹.

Tabela 12. Powrotność do przestępstwa po zakończeniu kary SDE albo w więzieniu

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Nie powrócili (brak skazań w karcie karnej)	3196	67,5	2749	59,6
Tak, ponownie skazani	1539	32,5	1866	40,4
Ogółem	4735	100,0	4615	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Jak zostało już wspomniane, wobec co 10 skazanego z próby SDE sąd podjął decyzję o zaprzestaniu wykonywania kary w warunkach systemu dozoru elektronicznego i rozpoczęciu

⁶¹ Skazany 1635/W – skazania wyłącznie za oszustwa (art. 286 k.k.) przez sądy z różnych stron Polski.

dalszego odbywania kary w zakładzie karnym. Jak się okazuje, zakończenie – bądź nie – pełnego odbywania kary w SDE ma istotnie statystyczne znaczenie dla powrotności skazanych do przestępczości po zakończeniu kary⁶². Skazani, którzy przerwali odbywanie kary w SDE i trafili do więzienia, częściej zostawali skazywani po zakończeniu odbywania kary – różnica około 12 punktów procentowych (por. tabela 13).

Tabela 13. Powrotność do przestępstwa po zakończeniu kary wśród skazanych, którzy całość wyroku odbyli w SDE, i tych, którzy tylko częściowo odbyli karę w tym systemie⁶³

	Powrotność po zakończeniu kary				Ogółem	
	Nie	%	Tak	%	N	%
Tak i wykonana w SDE	2915	68,7	1330	31,3	4245	100,0
Tak, ale następnie powrót do ZK	281	57,3	209	42,7	490	100,0
Ogółem	3196	67,5	1539	32,5	4735	100,0

Phi = 0,074***

Źródło: opracowanie własne.

Należy także rozważyć inne zmienne i konfiguracje, które mogły mieć znaczenie dla powrotności do przestępstwa. Zasadne jest bowiem pytanie, czy na ponowne skazania wpływała nie tyle forma odbywanej przez nich kary pozbawienia wolności, ile ich sylwetki kryminologiczne, do których należy m.in. dotychczasowa karalność, płeć czy wiek. W dalszej części rozważymy cztery zmienne: wiek, płeć, czyn, za który zapadło kluczowe skazanie oraz uprzednią karalność badanych.

Niezależnie od badanej próby okazuje się, że wraz z wiekiem zmniejsza się powrotność do przestępczości. Innymi słowy, im starszy przestępca, tym rzadziej zostawał ponownie skazany w okresie 3 lat po zakończeniu wykonania kary. Obserwacja ta okazała się silnie istotna statystycznie, co tylko potwierdza widoczne w tabeli 14 zmniejszanie się odsetka ponownie skazanych ze względu na wiek. Wypada także zaznaczyć, że skazani po odbyciu kary w zakładzie karnym byli skazywani ponownie częściej niż ci po zakończeniu kary w SDE, niezależnie od grupy wiekowej.

Tabela 14. Wiek skazanych a powrotność po zakończeniu odbywania kary – odsetki tylko dla powrotności

	SDE	ZK
18-24	37,5%	49,3%
25-39	35,3%	48,1%

⁶² Istotność statystyczna (<0,001) Phi 0,074.

⁶³ Umieszczone przy wynikach gwiazdki oznaczają moc istotności statystycznej związku tych dwóch zmiennych: * Istotność statystyczna na poziomie 0,05, ** Istotność statystyczna na poziomie 0,01, *** Istotność statystyczna na poziomie 0,001.

cd. tabeli 14

	SDE	ZK
40–59	28,5%	33,9%
60+	14,7%	22,1%
V Kramera	0,111***	0,176***

Źródło: opracowanie własne.

Kryminologicznie rzecz biorąc, nie jest zaskoczeniem, że mężczyźni wykazują istotnie większą tendencję do recydywy niż kobiety. Niemniej, co interesujące, w obu próbach utrzymała się podobna różnica w powrotności pomiędzy płcią na poziomie około 10 punktów procentowych. Co czwarta kobieta i co trzeci mężczyzna po zakończeniu kary w SDE zostali ponownie skazani. Natomiast po zakończeniu kary w warunkach zakładu karnego powrotność niezależnie od płci była wyższa. Ponownie skazano 31% kobiet i 41% mężczyzn (tabela 15).

Tabela 15. Płeć skazanych a powrotność po zakończeniu odbywania kary
– odsetki tylko dla powrotności

	SDE	ZK
Kobieta	24,9%	30,7%
Mężczyzna	33,2%	41,1%
Phi	0,047***	0,050***

Źródło: opracowanie własne.

Dla przypomnienia, najczęściej badani zostali skazani w kluczowym orzeczeniu za przestępstwa: kradzieży, niealimentacji oraz prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości. Celowe wydaje się zatem wyodrębnienie tych 3 grup i sprawdzenie dla każdej z nich, jak kształtowała się powrotność do przestępstwa w okresie 3 lat po zakończeniu kary.

Skazani w kluczowym skazaniu za kradzieże w większości nie byli ponownie skazani przez sąd przez okres 3 lat. Niepowrotność była wyższa w próbie badanej SDE (64%). Ponownie skazanych w tym czasie zostało 36% skazanych za ten czyn, którzy odbywali karę w SDE i 41% skazanych, którzy odbywali tę karę w więzieniu (tabela 16).

Tabela 16. Skazani za kradzieże w kluczowym skazaniu
– powrotność po zakończeniu odbywania kary

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Niepowrotność	302	64,4	378	58,8
Powrotność – 1 skazanie	113	24,1	140	21,8
Powrotność – 2 lub więcej skazań	54	11,5	125	19,4
Ogółem	469	100,0	643	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Mniej więcej połowa skazanych za niealimentację została ponownie skazana w badanym okresie 3 lat. Wśród skazanych z próby badanej SDE powróciło 48%, a w próbie ZK – 53% (tabela 17).

Tabela 17. Skazani za niealimentację w kluczowym skazaniu – powrotność po zakończeniu odbywania kary

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Niepowrotność	305	52,3	358	46,6
Powrotność – 1 skazanie	159	27,2	229	29,7
Powrotność – 2 lub więcej skazań	120	20,5	182	23,7
Ogółem	584	100,0	769	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Na tle analizowanych trzech rodzajów przestępstw, skazani za prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości najrzadziej zostawali skazywani ponownie. Wśród skazanych, którzy odbyli swoją karę w SDE, powróciło 27%, a wśród więźniów po odbyciu kary w warunkach zakładu karnego – 33% (tabela 18).

Tabela 18. Skazani za prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości w kluczowym skazaniu – powrotność po zakończeniu odbywania kary

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Niepowrotność	854	73,2	498	67,0
Powrotność – 1 skazanie	218	18,7	152	20,5
Powrotność – 2 lub więcej skazań	94	8,1	93	12,5
Ogółem	1166	100,0	743	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Jak się wydaje, istotną zmienną w analizie oddziaływania orzeczonych form wykonywania kar (SDE bądź ZK) może być przeszłość kryminalna skazanego. Porównanie badanych prób pod względem uprzedniej karalności pozwoli zweryfikować, czy ta przesłanka była istotna z perspektywy powrotnej przestępczości skazanych.

Jak wykazaliśmy w poprzednim podrozdziale, niezależnie od badanej grupy (SDE czy ZK) dla co trzeciego skazanego kluczowe skazanie było pierwszym w ich życiu (a precyzyjniej – pierwszym odnotowanym w karcie karnej w momencie prowadzenia badania). Pierwszy raz karanych z próby badanej SDE było 1571 osób, a z próby kontrolnej ZK – 1533.

Pierwszy raz karani z grupy badanej SDE byli karani podobnie jak całość tej próby – najczęściej za prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości (art. 178a k.k.), niealimentację,

oszustwa i inne przestępstwa przeciwko mieniu. Pierwszy raz skazani w grupie ZK byli najczęściej karani za kolejno: niealimentację, prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości, znęcanie się i kradzieże.

Okazuje się, że pierwszy raz karani, którzy odbywali karę pozbawienia wolności w więzieniu, nieznacznie częściej powracali do przestępstwa po jej zakończeniu, w porównaniu do pierwszy raz karanych, którzy karę odbywali w formie SDE (różnica 6 punktów procentowych) (tabela 19).

Tabela 19. Powrotność do przestępstwa po zakończeniu kary SDE albo w więzieniu – pierwszy raz karani

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Nie powrócili (brak skazań w karcie karnej)	1125	71,6	1015	66,2
Tak, ponownie skazani	446	28,4	518	33,8
Ogółem	1571	100,0	1533	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Niezależnie od próby, powrotna karalność była wyższa wśród badanych, którzy przed kluczowym skazaniem mieli już przeszłość kryminalną zapisaną w karcie karnej. Niemniej ponownie – wśród skazanych, którzy odbyli karę w SDE, była ona niższa w przeciwieństwie do skazanych, którzy opuścili zakłady karne (tabela 20).

Tabela 20. Powrotność do przestępstwa po zakończeniu kary SDE albo w więzieniu – recydywiści

	Próba SDE		Próba ZK	
	N	%	N	%
Nie powrócili (brak skazań w karcie karnej)	2071	65,5	1734	56,3
Tak, ponownie skazani	1093	34,5	1348	43,7
Ogółem	3164	100,0	3082	100,0

Źródło: opracowanie własne.

4.4. Analizy statystyczne powrotności do przestępstwa

Badanie powrotności do przestępstwa stawia pytania o przewidywanie zależności mających znaczenie dla jej wystąpienia bądź nie. W podjętym przez nas badaniu z założenia nie mieliśmy dostępu do indywidualnych informacji o skazanych, takich jak: przebieg ich linii życiowej (m.in. wykształcenia, historii rodzinnej), uwarunkowania psychologiczne czy biologiczne (np. choroby czy zaburzenia psychiczne oraz uzależnienia), aktualna sytuacja rodzinna

czy finansowa, a także do innych istotnych wydarzeń w życiu badanych, które mogły mieć znaczenie dla ich karalności.

Bazując jednak na dostępnych danych z kart karnych, możemy za pomocą analiz statystycznych oszacować istotność pewnych czynników dla powrotności do przestępczości. Do tego celu wykorzystaliśmy model regresji logistycznej. Przyjmując jako zmienną zależną powrotność do przestępstwa po zakończeniu kary (w formie binarnej powrócił–nie powrócił), możemy w ten sposób określić prawdopodobieństwo wystąpienia recydywy w zależności od zmiany takich wartości, jak: odbywanie kary w SDE albo w więzieniu, płeć skazanego, skazanie w kluczowym orzeczeniu za wyszczególnione w badaniu 21 rodzajów czynów, wiek w dniu zakończenia wykonywania kary, uprzednia karalność i uprzedni pobyt w zakładzie karnym (przed orzeczeniem kluczowego skazania). Wyniki badań dla tak przyjętego modelu przedstawia tabela 21.

Odbywanie kary w SDE obniża o 30% szansę na powrotność do przestępstwa. Ta obserwacja jest silnie istotna statystycznie niezależnie od modelu regresji, jaki przyjęliśmy w analizie. Tym samym, możemy stwierdzić, że skazani, którzy wykonali karę pozbawienia wolności w SDE, rzadziej zostają ponownie skazani w porównaniu do skazanych na podobne wymiary kar pozbawienia wolności, którzy odbyli je w zakładach karnych. Odrębnym pytaniem pozostaje, jakie są przyczyny tego stanu rzeczy. Na podstawie analizowanych danych nie można stwierdzić, czy wpływ na uzyskane wyniki ma sama forma odbywania kary pozbawienia wolności (SDE bądź zakład karny), czy zespół innych czynników. Z pewnością znaczący jest proces selekcji skazanych, którego dokonują sędziowie, decydując o wydaniu zgody na wykonywanie kary w SDE. Jak wykazaliśmy w poprzednich podrozdziałach, skazani skierowani do tego systemu rzadziej byli uprzednio karani karą pozbawienia wolności i co do zasady powinni rokować lepiej niż ci, którzy swoją karę muszą odbywać w zakładzie karnym.

Jak już zostało wspomniane wcześniej, płeć jest silnie istotnie statystycznie związana z powrotnością do przestępstwa. Mężczyźni mają o niemal 40% większe szanse na recydywę. Należy jednak mieć na uwadze dysproporcję udziału płci w badanych próbach (mężczyźni stanowili około 93% wszystkich skazanych), co wpływa na uzyskany wynik analizy statystycznej.

Model regresji logistycznej (tabela 21) nie wykazał istotności wieku badanych dla ponownego skazania. Dla przypomnienia, skrzyżowanie tylko tych dwóch zmiennych (wieku i powrotności do przestępstwa) wykazało silną istotność, zgodnie z którą wraz z wiekiem zmniejszała się recydywa. Wy tłumaczeniem tych rozbieżnych wyników jest włączenie do modelu regresji innych zmiennych, przy udziale których wiek nie jest już tak znaczący.

Uprzednia karalność wykazuje istotność w zwiększeniu szansy recydywy – sam fakt skazania przed „kluczowym skazaniem” podnosi ją o 16%, a wcześniejszy pobyt w zakładzie karnym aż o 44%.

Także fakt skazania za określone czyny istotnie zwiększa szansę na powrotność do przestępczości. Największa szansa na recydywę – ponad dwukrotna – jest wśród skazanych za

niealimentację. Skazanie za kradzieże podnosi tę szansę o 24%, za posiadanie narkotyków o 34%, a za stalking, groźby i przestępstwa przeciwko nietykalności cielesnej o 37%. Z kolei skazanie za przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu wydaje się obniżać ryzyko powrotności, co może jednak być tzw. artefaktem statystycznym związanym z niewielką liczbą tych skazań w próbie.

Tabela 21. Regresja logistyczna (liczba obserwacji = 9350, przedział ufności 95%)

	Odds Ratio	Std. Err.	z	P> z	coeff low	high
Kara wykonana w formie SDE albo w ZK	0,69	0,03	-7,94	0,001	0,63	0,76
Płeć (1-M, 0-K)	1,38	0,13	3,38	0,001	1,15	1,67
Wiek	0,99	0,01	-0,95	0,341	0,96	1,01
Wiek (wiek ^2)	1,00	0,00	-1,72	0,085	1,00	1,00
Skazania za:						
Kradzież	1,24	0,10	2,53	0,01	1,05	1,45
Kradzież z włamaniem	1,05	0,12	0,43	0,665	0,84	1,30
Rozbój	1,07	0,16	0,44	0,663	0,79	1,44
Oszustwo	1,02	0,10	0,21	0,831	0,84	1,25
Inne czyny przeciwko mieniu	1,09	0,09	0,99	0,323	0,92	1,28
Uszkodzenie ciała lub udział w bóje	0,97	0,09	-0,34	0,734	0,81	1,16
Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości	0,90	0,07	-1,42	0,155	0,77	1,04
Stalking, groźby i przeciwko nietykalności cielesnej	1,37	0,15	2,97	0,003	1,11	1,69
Zgwałcenie	1,02	0,48	0,03	0,974	0,40	2,55
Seksualne wykorzystanie małoletniego	1,75	0,99	0,98	0,326	0,57	5,31
Inne czyny przeciwko wolności seksualnej	0,53	0,25	-1,35	0,178	0,21	1,34
Znęcanie	1,18	0,12	1,62	0,105	0,97	1,44
Niealimentację	2,36	0,20	10,14	0,001	2,00	2,79
Niestosowanie się do orzeczonych środków karnych	1,16	0,13	1,31	0,190	0,93	1,45
Czyny przeciwko działalności instytucji państwowych	1,09	0,11	0,87	0,383	0,89	1,34
Czyny przeciwko porządkowi publicznemu	0,52	0,14	-2,35	0,02	0,31	0,90
Falszowanie dokumentów	1,00	0,12	0,01	0,991	0,79	1,27
Posiadanie narkotyków	1,34	0,16	2,53	0,01	1,07	1,68
Inne czyny z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii	0,79	0,11	-1,66	0,096	0,59	1,04
Pozostałe czyny	1,09	0,10	0,94	0,350	0,91	1,29
Wcześniejsze skazania	1,16	0,07	2,38	0,02	1,03	1,31
Wcześniejsze pobyty w zakładzie karnym	1,44	0,08	6,28	0,000	1,29	1,62
Stała	0,80	0,22	-0,82	0,415	0,46	1,38
Pseudo R ² = 0.0536						

Źródło: opracowanie własne.

Problematyczną podgrupą w próbie SDE są ci skazani, którzy przerwali wykonywanie kary pozbawienia wolności w tym systemie i zakończyli jej odbywanie w zakładzie karnym. Nie są oni w takim razie przykładem efektywnego wykonania kary w SDE, niemniej jednak otrzymali taką szansę decyzją sądu, w przeciwieństwie do skazanych z grupy kontrolnej „ZK”. Ze względu na ten ostatni argument pozostawiliśmy ich w grupie badawczej. Chcąc sprawdzić jednak, czy nie różnicują znacząco powrotności do przestępczości w badanej katamniezie, przeprowadziliśmy analogiczny jak wcześniej model regresji logistycznej z wyłączeniem tej podgrupy skazanych (dla przypomnienia 490 osób). Uzyskane wyniki można uznać za tożsame (por. tabela 22). Najistotniejszy z perspektywy naszego badania wskaźnik – forma odbywania kary pozbawienia wolności (SDE albo ZK) – pozostał istotny statystycznie na takim samym poziomie.

Tabela 22. Regresja logistyczna (liczba obserwacji = 8860, przedział ufności 95%)

	Odds Ratio	Std. Err.	z	P> z	coeff low	high
Kara wykonana w formie SDE albo w ZK	0,66	0,03	-8,60	0,000	0,60	0,73
Płeć (1-M, 0-K)	1,33	0,13	2,89	0,004	1,09	1,61
Wiek	0,99	0,01	-0,71	0,478	0,96	1,02
Wiek (wiek^2)	1,00	0,00	-1,86	0,063	1,00	1,00
Skazanie za:						
Kradzież	1,26	0,11	2,64	0,008	1,06	1,49
Kradzież z włamaniem	1,09	0,13	0,74	0,457	0,87	1,37
Rozbój	1,08	0,17	0,47	0,640	0,79	1,47
Oszustwo	1,05	0,11	0,44	0,657	0,85	1,29
Inne czyny przeciwko mieniu	1,09	0,09	1,00	0,318	0,92	1,29
Uszkodzenie ciała lub udział w bójce	0,98	0,09	-0,22	0,824	0,81	1,18
Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości	0,90	0,07	-1,34	0,179	0,77	1,05
Stalking, groźby i przeciwko nietykalności cielesnej	1,40	0,15	3,07	0,002	1,13	1,74
Zgwałcenie	1,04	0,49	0,08	0,936	0,41	2,61
Seksualne wykorzystanie małoletniego	1,81	1,03	1,04	0,296	0,59	5,50
Inne czyny przeciwko wolności seksualnej	0,60	0,29	-1,08	0,282	0,23	1,53
Znęcanie	1,20	0,13	1,77	0,076	0,98	1,47
Niealimentację	2,41	0,21	9,99	0,000	2,03	2,87
Niestosowanie się do orzeczonych środków karnych	1,22	0,14	1,72	0,085	0,97	1,54
Czyny przeciwko działalności instytucji państwowych	1,08	0,12	0,72	0,472	0,88	1,33
Czyny przeciwko porządkowi publicznemu	0,49	0,14	-2,45	0,014	0,28	0,87
Falszowanie dokumentów	0,96	0,12	-0,34	0,732	0,75	1,23
Posiadanie narkotyków	1,37	0,16	2,64	0,008	1,08	1,73
Inne czyny z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii	0,82	0,12	-1,34	0,179	0,61	1,10

cd. tabeli 22

	Odds Ratio	Std. Err.	z	P> z	coeff low	high
Pozostałe czyny	1,09	0,10	0,99	0,324	0,91	1,31
Wcześniejsze skazania	1,17	0,08	2,44	0,015	1,03	1,33
Wcześniejsze pobyty w zakładzie karnym	1,41	0,09	5,68	0,000	1,25	1,59
Stała	0,77	0,22	-0,92	0,359	0,44	1,35
Pseudo R ² = 0.0548						

Źródło: opracowanie własne.

Natomiast w kolejnym modelu, obejmującym tylko skazanych, którzy odbyli karę w SDE, sprawdziliśmy także wpływ zmiennej dotyczącej tego, czy skazany zakończył swoją karę w tym systemie, czy zmienił formę odbywania kary na tradycyjne więzienie (tabela 23). Zmienna ta wykazała silną istotność statystyczną i na jej podstawie można przypuszczać, że skazani, którzy wykonali karę w SDE w całości, mieli mniejsze szanse na powrotność do przestępstwa o około 30%. Potwierdza to ustalenia z podrozdziału 4.3 (por. tabela 13).

Tabela 23. Regresja logistyczna dla skazanych na SDE (liczba obserwacji = 4735, przedział ufności 95%)

	Odds ratio	Std. Err	z	P> z	coeff low	high
Płeć (1-M, 0-K)	1,34	0,18	2,25	0,025	1,04	1,74
Wiek	1,00	0,02	0,08	0,935	0,96	1,04
Wiek (wiek^2)	1,00	0,00	-1,57	0,116	1,00	1,00
Skazanie za:						
Kradzież	1,24	0,15	1,73	0,083	0,97	1,58
Kradzież z włamaniem	0,92	0,14	-0,54	0,591	0,68	1,25
Rozbój	1,19	0,23	0,88	0,379	0,81	1,73
Oszustwo	1,10	0,15	0,71	0,480	0,85	1,43
Inne czyny przeciwko mieniu	1,02	0,12	0,14	0,886	0,81	1,29
Uszkodzenie ciała lub udział w bójce	0,88	0,12	-0,94	0,349	0,68	1,14
Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości	0,87	0,09	-1,30	0,195	0,71	1,07
Stalking, groźby i przeciwko nietykalności cielesnej	1,12	0,19	0,66	0,508	0,80	1,56
Zgwałcenie	0,95	0,64	-0,08	0,938	0,25	3,59
Seksualne wykorzystanie małoletniego	2,06	1,66	0,90	0,370	0,42	10,00
Inne czyny przeciwko wolności seksualnej	0,17	0,17	-1,72	0,086	0,02	1,29
Znęcanie	1,19	0,21	0,94	0,345	0,83	1,69
Niealimentację	2,27	0,28	6,70	0,000	1,79	2,89
Niestosowanie się do orzeczonych środków karnych	1,10	0,17	0,61	0,539	0,81	1,49
Czyny przeciwko działalności instytucji państwowych	0,91	0,14	-0,58	0,561	0,67	1,24
Czyny przeciwko porządkowi publicznemu	0,54	0,21	-1,56	0,119	0,24	1,17

cd. tabeli 23

	Odds ratio	Std. Err	z	P> z	coeff low	high
Falszowanie dokumentów	1,08	0,18	0,45	0,654	0,78	1,48
Posiadanie narkotyków	1,55	0,24	2,86	0,004	1,15	2,09
Inne czyny z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii	0,68	0,13	-1,98	0,048	0,46	1,00
Pozostałe czyny	1,02	0,12	0,16	0,873	0,81	1,28
Wcześniejsze skazania	1,12	0,09	1,32	0,185	0,95	1,32
Wcześniejsze pobyty w zakładzie karnym	1,39	0,11	4,20	0,000	1,19	1,63
Kara została wykonana w SDE (1 tak, w całości, 0 została przerwana)	0,67	0,07	-4,03	0,000	0,55	0,81
Constant	0,61	0,26	-1,17	0,241	0,27	1,39
Pseudo R ² = 0,0431						

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowując, odbywanie kary w SDE istotnie może obniżać szansę na powrotność skazanych do przestępczości w porównaniu do odbywania kary pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego. Należy jednak mieć na uwadze, że przeprowadzona analiza na dostępnych danych nie wykazuje silnej predykcji – oba zaprezentowane modele wyjaśniają około 5% wariancji zmiennej zależnej (Pseudo R² = 0.0536 i 0.0548). Niemniej zależność ta została potwierdzona w każdym zaprezentowanym modelu regresji, co pozwala przypuszczać, że w istocie osoby po zakończeniu odbywania kary w SDE rzadziej stają się ponownymi klientami wymiaru sprawiedliwości w porównaniu do byłych więźniów opuszczających zakłady karne.

Podsumowanie

Celem projektu, w ramach którego powstało niniejsze opracowanie, było zbadanie i porównanie poziomu powrotności do przestępstwa (ponownych skazań) po odbyciu kary pozbawienia wolności w formie SDE i w warunkach zakładu karnego. Za miernik powrotności (recydywy) przyjęliśmy liczbę skazań od dnia zakończenia wykonywania kary pozbawienia wolności w okresie 3-letniej katamnezy.

Uzyskane przez nas pomiary powrotności do przestępstwa okazały się zbieżne z opracowywanymi miernikami przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Otóż około 33% skazanych po wykonaniu kary pozbawienia wolności w SDE i około 40% skazanych, którzy zakończyli odbywać tę karę w zakładach karnych, zostało przynajmniej raz skazanych ponownie.

Zrealizowane badanie pozwala stwierdzić, że skazani w SDE i odbywający podobne wymiar kary pozbawienia wolności w zakładach karnych są w pewnych względach podobni: tak samo często byli karani uprzednio (dla co trzeciego jest to pierwsze skazanie), a przedmiotem ich skazania są najczęściej te same czyny: prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości, niealimentacja bądź kradzieże.

To, co różni obie grupy skazanych, to – po pierwsze – uprzednie doświadczenie więzienne – skazani, którzy odbywali karę w SDE, rzadziej mieli za sobą pobyt w zakładzie karnym (55% z badanych uprzednio karanych z tej próby) w porównaniu ze skazanymi, którzy odbywali podobny w wymiarze wyrok w więzieniu (75% uprzednio karanych z tej próby). Po drugie, jak już podkreślono wcześniej, badane próby różniły się między sobą powrotnością do przestępstwa, tj. ponownymi skazaniami przez sąd po zakończeniu odbywania kary. Skazani po wykonaniu kary w SDE mieli o 30% mniejsze szanse na ponowne skazanie niż więźniowie po opuszczeniu zakładu karnego. Należy jednak z całą mocą zaznaczyć, że przeprowadzone badanie nie pozwala na stwierdzenie, czy niższa recydywa w tej grupie skazanych jest zasługą systemu dozoru elektronicznego. Choć dane potwierdzają, że grupa osób po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności w SDE była następnie skazywana rzadziej od byłych więźniów, to odrębne pozostaje pytanie o przyczyny tego stanu rzeczy.

Niewątpliwie istotnym czynnikiem w tym względzie jest dokonana wcześniej selekcja skazanych, którym sądy udzieliły zgodę na wykonanie kary w SDE. Jak wspomnieliśmy w rozdziale metodologicznym, przystępując do badania, byliśmy świadomi tej różnicy pomiędzy badanymi grupami. I nie można wykluczyć, że wpływa ona na uzyskane wyniki badania. Można jedynie stwierdzić, że sądy właściwie dokonują owej selekcji, kierując do SDE skazanych lepiej rokujących, którzy następnie rzadziej powracają do przestępczości. Jednakże na odmowę wykonania kary w SDE wpływa szereg różnych przesłanek, które poza obiektywnymi, jak np. wymiar kary czy fakt skazania w warunkach wielokrotnej recydywy, mogą także odnosić się do warunków mieszkaniowych skazanego. Jeżeli miejsce zamieszkania nie spełnia warunków technicznych i system elektronicznego monitoringu nie mógłby w nim funkcjonować, to choćby skazany „rokował”, będzie musiał odbywać karę w zakładzie karnym. Tym samym zapewne w części przypadków selekcja skazanych, którzy zostają skierowani do SDE, jest technicznie ograniczona niezależnie od możliwej prognozy kryminologicznej.

Literatura cytowana

- Andersen S.N., Telle K., *Better out than in? The effect on recidivism of replacing incarceration with electronic monitoring in Norway*, „European Journal of Criminology” 2019, vol. 19(1).
- Bartels L., Martinovic M., *Electronic monitoring: The experience in Australia*, „European Journal of Probation” 2017, vol. 9(1).
- Belur J., Thornton A., Tompson L., Manning M., Sidebottom A., Bowers K., *A systematic review of the effectiveness of the electronic monitoring of offenders*, „Journal of Criminal Justice” 2020, nr 68.
- Berry C.R., *Under surveillance: An actor network theory ethnography of users' experiences of electronic monitoring*, „European Journal of Criminology” 2021, vol. 18(6).
- Bhatia M., *Racial surveillance and the mental health impacts of electronic monitoring on migrants*, „Race & Class” 2021, vol. 62(3).
- Biuro Komunikacji i Promocji Ministerstwo Sprawiedliwości, *Sukces systemu dozoru elektronicznego nad skazanymi*, 31.01.2023, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/sukces-systemu-dozeru-elektronicznego-nad-skazanymi> (dostęp: 20.10.2024 r.).
- Centralny Zarząd Służby Więziennej Biuro Informacji i Statystyki, *Informacja o załadnieniu zakładów karnych i aresztów śledczych w dniu 2.06.2023 r.*, <https://sw.gov.pl/assets/67/93/72/a3f0d1b623576f3378f3472d20c3d2f987f3df72.pdf> (dostęp: 20.10.2024 r.).
- Daems T., *Electronic Monitoring. Tagging Offenders in a Culture of Surveillance*, London 2020.
- Dodgson K., Goodwin P., Howard P., Llewellyn-Thomas S., Mortimer E., Russell N., Weiner M., *Electronic Monitoring of Released Prisoners: An Evaluation of the Home Detention Curfew Scheme*, 2001, Home Office Research Study 222.
- Dünkel F., Thiele C., Treig J., *“You’ll never stand-alone”: Electronic monitoring in Germany*, „European Journal of Probation” 2017, vol. 9(1).

- Electronic Monitoring Reduces Recidivism*, U.S. Department of Justice, 2011, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/234460.pdf> (dostęp: 20.10.2024 r.).
- Gelb K., Stobbs N., Hogg R., *Community-Based Sentencing Orders and Parole. A Review of Literature and Evaluations across Jurisdictions*, Queensland University of Technology 2019, https://www.sentencingcouncil.qld.gov.au/__data/assets/pdf_file/0003/615018/edited-final-literature-review.pdf (dostęp: 20.10.2024 r.).
- Gibbs A., King D., *Home detention with electronic monitoring: The New Zealand experience*, „Criminal Justice” 2003, vol. 3(2).
- Gruszczyńska B., Marczewski M., Siemaszko A., Ostaszewski P., Włodarczyk-Madejska J., Klimczak J., *Atlas przestępczości w Polsce 6*, Warszawa 2021.
- Hucklesby A., *The working life of electronic monitoring officers*, „Criminology & Criminal Justice” 2011, vol. 11(1).
- Hucklesby A., *Vehicles of desistance? The impact of electronically monitored curfew orders*, „Criminology & Criminal Justice” 2008, vol. 8(1).
- Hucklesby A., Beyens K., Boone M., *Comparing electronic monitoring regimes: Length, breadth, depth and weight equals tightness*, „Punishment & Society” 2021, vol. 23(1).
- Hwang Y.J., Simpson P.L., Butler T.G., *Participant experiences of a post-release electronic monitoring program for domestic violence in New South Wales, Australia*, „Journal of Criminology” 2021, vol. 54(4).
- Ibarra P.R., Gur O.M., Erez E., *Surveillance as casework: supervising domestic violence defendants with GPS technology*, „Crime, Law and Social Change” 2014, vol. 62(4).
- Jankowski M., Kotowski A., Momot S., Ważny A., *Przyczyny niedostatecznego wykorzystania ustawy o dozorze elektronicznym*, Warszawa 2012, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Jankowski-Kotowski-Momot-Wa%C5%BCny-Doz%C3%B3r-elektr-2012.pdf> (dostęp: 20.10.2024 r.).
- Kędzierski B., *Efektywność systemu dozoru elektronicznego w Polsce w świetle badań empirycznych*, Gdańsk 2021.
- Lewicka-Zelent A., *Doświadczenia i wyobrażenia osadzonych związane ze skutecznością dozoru elektronicznego*, „Resocjalizacja Polska” 2021, nr 22.
- Łukaszewicz A., *Pobyć skazanego w domu wszystkim się opłaca*, „Rzeczpospolita” 11.01.2023 r., <https://www.rp.pl/prawo-karne/art37762531-poby-t-skazanego-w-domu-wszystkim-sie-oplaca> (dostęp: 20.10.2024 r.).
- Mamak K., *Funkcjonowanie dozoru elektronicznego w świetle badań aktowych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, nr 2.
- Meuer K., Woessner G., *Does electronic monitoring as a means of release preparation reduce subsequent recidivism? A randomized controlled trial in Germany*, „European Journal of Criminology” 2020, vol. 17(5).

- Nasiłowski P., *System dozoru elektronicznego w praktyce*, „Na Wokandzie” 2016, nr 29.
- Nellis M., *Surveillance and Confinement: Explaining and Understanding The Experience of Electronically Monitored Curfews*, „European Journal of Probation” 2009, vol. 1(1).
- Nellis M., *The ‘Tracking’ Controversy: The Roots of Mentoring and Electronic Monitoring*, „Youth Justice” 2004, vol. 4(2).
- Nowacki Z., *System dozoru elektronicznego w ocenie osadzonych w zakładach karnych*, „Resocjalizacja Polska” 2015, nr 10.
- Omori M.K., Turner S.F., *Assessing the Cost of Electronically Monitoring High-Risk Sex Offenders*, „Crime & Delinquency” 2015, vol. 61(6).
- Ostaszewski P., *Między przemocą ekonomiczną a karaniem za długi: kryminologiczne studium przestępstwa niealimentacji*, Warszawa 2022.
- Phelps M.S., *Mass Probation. Toward a More Robust Theory of State Variation in Punishment*, „Punishment & Society” 2017, vol. 19(1).
- Przesławski T. (red.), Sopiński M., Stachowska E., *Analiza i oceny funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego w Polsce w latach 2013–2017*, Warszawa 2020.
- Przesławski T., Stachowska E., *Analiza i oceny funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego w Polsce w latach 2018–2019*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości 2021, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2021/05/IWS_Przeslawski-T.-Stachowska-E._Analiza-i-oceny-funkcjonowania-systemu-dozoru-elektronicznego.pdf (dostęp: 25.10.2024 r.).
- Richter M., Ryser B., Hostettler U., *Punitiveness of electronic monitoring: Perception and experience of an alternative sanction*, „European Journal of Probation” 2021, vol. 13(3).
- Shoham E., Yehosha-Stern S., Efodi R., *Recidivism Among Licensed-Released Prisoners Who Participated in the EM Program in Israel*, „International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2015, vol. 59(9).
- Sidor-Borek P., Ostaszewski P., *Funkcjonowanie dozoru elektronicznego w państwach europejskich w świetle danych European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*, [w:] *O wolność i prawo. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Rzeplińskiemu*, red. B. Błońska, Ł. Chojniak, B. Gruszczynska, A. Kosyło, K. Witkowska-Rozpara, D. Woźniakowska-Fajst, Warszawa 2022.
- Smith D., *Electronic monitoring of offenders: The Scottish experience*, „Criminal Justice” 2001, vol. 1(2).
- Smolińska E., *System Dozoru Elektronicznego. Co to jest?*, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/areszt-sledczy-w-warszawie-grochowie-system-dozoru-elektronicznego-co-to-jest> (dostęp: 20.10.2024 r.).
- Stańdo-Kawecka B., *Dozór elektroniczny w wymiarze sprawiedliwości – wybrane problemy etyczne i praktyczne*, [w:] *W poszukiwaniu prawdy: rozważania o prawie, historii i sprawiedliwości*, red. K. Banasik, A. Kargol, A. Kubiak-Cyrul, M. J. Lubelski, E. Plebanek, A. Strzelec, Kraków 2018.

- Villman E., *Early release from prison with electronic monitoring: Hook for or hindrance to change?*, „Criminology & Criminal Justice” 2022, vol. 24(1), <https://doi.org/10.1177/17488958221080887>.
- Weisburd K., Bhadha V., Clauson M., Elican J., Kahn F., Lawrenz K., Pemberton B., Ringler R., Schaer J., Sherman M., Wohlsdorf S., *ELECTRONIC PRISONS: The Operation of Ankle Monitoring in the Criminal Legal System*, GWU Legal Studies Research Paper 2021, No. 2021-41, <https://ssrn.com/abstract=3930296> (dostęp: 20.10.2024 r.).
- Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Ministerstwo Sprawiedliwości, *SDE – system dozoru elektronicznego w latach 2011–2021*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,52.html> (dostęp: 20.10.2024 r.).